

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra zahradní a krajinné architektury

**Analýza historických prvků ve vybraných lokalitách
bývalého vojenského prostoru Prameny**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Jana Kuttnerová

Vedoucí práce: RNDr. Oldřich Vacek, CSc.

© 2015 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Analýza historických prvků ve vybraných lokalitách bývalého vojenského prostoru Prameny" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne datum odevzdání

_____

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala RNDr. Oldřichovi Vackovi CSc. za podporu při výběru tématu diplomové práce. Dále Ing. Miroslavu Ezechelovi za odborné rady, vstřícnost a věcné připomínky.

Analýza historických prvků ve vybraných lokalitách bývalého vojenského prostoru Prameny

Souhrn

Diplomová práce nabízí náhled na vývoj krajiny a osídlení v oblasti bývalého vojenského prostoru Prameny, dnes spadajícího do správy CHKO Slavkovský les. Zaměřena je především na analýzu historických prvků, kostelů, kapliček, hřbitovů, křížů a mlýnů v porovnání se stavem v polovině 19. století a stavem v současnosti.

V úvodu práce jsou vysvětleny obecné pojmy a předložen vývoj krajiny od pravěku až po novověk. Pozornost je zde také věnována vývoji stavebních slohů, od slohu románského až po modernu a architekturu po II. světové válce s charakteristikami sledovaných prvků architektury.

Své místo má i popis a důvod vzniku vojenského výcvikového prostoru Prameny, jeho zánik, dopady na krajinu a následné vyhlášení Chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. S tím je spojen popis ochrany přírody a krajiny a oblasti památkové péče a památkového fondu.

Vlastní práci tvoří vymezení řešeného území, charakteristika přírodních podmínek a vývoj území. Je sepsán výčet obcí spadajících do bývalého vojenského výcvikového prostoru a u každé obce je stručně uveden vývoj počtu obyvatel a popis vybraných historických prvků. Vše je doplněno tabulkou stavu v polovině 19. století a dnes.

Součástí práce jsou přílohy s tabulkami a grafy srovnávajícími počty jednotlivých dochovaných historických prvků a dále fotodokumentace z rozmezí let 2007-2015. Použity jsou i náhledy projektů na připravovanou obnovu vybraných prvků.

Klíčová slova: krajina, krajinný ráz, chráněné území, vojenský prostor, historické prvky

Analysis of historical elements in selected localities of the former military area Prameny

Summary

Diploma thesis offers a preview of evolution on the landscape and population in the former military area Prameny, now belonging to the administration CHKO Slavkovský les. This thesis is focused on analysis of historical elements, churches, chapels, cemeteries, crosses and mills and compares their condition in the mid-19th century and currently.

In the introduction of my thesis there are explained general notions and general evolution of landscape from prehistory to modern time is submitted. Attention is paid to evolution of architectural styles, from Romanesque to Modernism and architecture after World War II. with a description of monitored elements of architecture.

In this thesis a place description and reason for the emergence of a military training area Prameny is mentioned too, its demise, impacts on the landscape and the subsequent announcement Protected Landscape Area Slavkovský les. This is accompanied by the description of environmental protection and landscape and area of monument care and monument fund.

The part with own work make up demarcation of solved area, characteristic of natural terms and evolution of territory. A list of municipalities which belonged to former military training area is mentioned and each municipality has listed a brief list with evolution of population and description of selected historical elements. All of them are completed by a table, which compares status in mid-19th century and today.

The thesis is completed by annexes with tables and graphs, which compare numbers and status of individual preserved historical elements and further on it is completed with photos from years 2007-2015 and previews on study of upcoming projects of restoration the elements.

Keywords: landscape, landscape character, protected area, military area, historical elements

Obsah

1 Úvod.....	8
2 Cíle a hypotézy práce	9
3 Literární rešerše	10
3.1 Vývojové rámce krajiny	10
3.1.1 Krajinný ráz	13
3.1.2 Obecný vývoj krajiny.....	14
3.1.3 Pravěk	14
3.1.4 Středověk	16
3.1.5 Novověk.....	16
3.2 Stavební slohy a historické památky	18
3.2.1 Románský sloh.....	18
3.2.2 Gotika.....	19
3.2.3 Renesance	19
3.2.4 Baroko.....	20
3.2.5 Klasicismus.....	20
3.2.6 Romantismus a historizující slohy	21
3.2.7 Secese.....	21
3.2.8 Moderna	21
3.2.9 Architektura po druhé světové válce	22
3.2.10 Lidová architektura	22
3.2.11 Památky židovské kultury.....	22
3.2.12 Prvky architektury.....	23
3.3 Historické mapy	25
3.4 Vojenský výcvikový prostor	26
3.4.1 Vojenský výcvikový prostor Prameny.....	27
3.5 Památková péče.....	28
3.6 Ochrana přírody a krajiny	29
3.6.1 Principy ochrany přírody a krajiny	29
3.6.2 Chráněná krajinná oblast Slavkovský les	29
4 Metodika	30
5 Vlastní práce.....	32
5.1 Řešené území.....	32
5.2 Přírodní podmínky.....	33
5.2.1 Geomorfologie	33
5.2.2 Geologie.....	33
5.2.3 Pedologie	34

5.2.4	Klima	35
5.2.5	Fytocenologie.....	36
5.3	Vývoj území	38
5.4	Obce.....	39
5.4.1	Arnoltov – Arnitzgrün	42
5.4.2	Bystřina – Reichenbach	44
5.4.3	Dolní Hluboká - Untertiefenbach	45
5.4.4	Hrušková - Birndorf.....	46
5.4.5	Kamenice – Steinbach	47
5.4.6	Kostelní Bříza - Kirchenbirk.....	49
5.4.7	Krásná Lípa – Schönlind.....	50
5.4.8	Lazy - Perlsberg	52
5.4.9	Lobzy - Lobs	53
5.4.10	Louka - Grün.....	54
5.4.11	Město Čistá – Lauterbach Stadt	55
5.4.12	Milíře – Kohling	57
5.4.13	Nová Ves – Neudorf	58
5.4.14	Novina - Grün	59
5.4.15	Ostrov – Wöhr	59
5.4.16	Paseka – Schwand.....	60
5.4.17	Prameny – Sangerberg	61
5.4.18	Rovná – Ebmeth.....	63
5.4.19	Rudolec – Ruditgrün	64
5.4.20	Smrkovec – Schönficht.....	65
5.4.21	Studánka – Schönbrunn	66
5.4.22	Třídolí - Dreihäuser	67
5.4.23	Vranov – Frohnau	68
5.4.24	Žitná – Rockendorf	69
5.4.25	Shrnutí.....	71
5.5	Návrh zásad dalšího vývoje	73
6	Diskuse	74
7	Závěr.....	76
8	Použitá literatura	77
9	Přílohy	Chyba! Záložka není definována.

1 Úvod

Diplomová práce se věnuje části krajiny v západních Čechách, prostoru mezi lázeňskými městy Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Lázně Kynžvart. Volně navazuje na bakalářskou práci na téma „Vývoj krajiny na příkladu bývalého vojenského prostoru Prameny“. Člověk si tento prostor podmaňoval od nepaměti. Nejprve vykácel a vypálil lesy, obdělal půdu a postavil domy. Krajinu obsazoval a zase opouštěl. Vše ale probíhalo pozvolna a bez větších zvrátů. Výrazná změna přišla až po násilném vystěhování obyvatel z pohraničí po druhé světové válce a následném vyhlášení vojenského výcvikového prostoru Prameny.

Během několika málo let se krajina změnila k nepoznání. Částečně nebo docela bylo zničeno a se zemí srovnáno několik desítek do té doby vzkvétajících měst, městeček a vesnic. Co nezničil člověk, pohltila příroda. Avšak dodnes při pochůzkách po zdánlivě neobývaném kraji je možno nalézt řadu připomínek bývalého osídlení.

Práce má přiblížit původní vzhled krajiny, ale hlavně odhalit a upozornit na dochované historické prvky. Zaměřena je především na kostely, kapličky, křížky, ale i na hřbitovy, staré mlýny nebo pomníky obětem I. světové války.

2 Cíle a hypotézy práce

Cílem práce je analyzovat dochované historické prvky v krajině, posoudit jejich vývoj, současný stav, vytvořit hypotézu rozvoje území a navrhnout opatření k zachování podstatných historických krajinných struktur.

Hypotéza spočívá v předpokladu, že vzhledem k historickému vývoji krajiny bývalého vojenského prostoru Prameny bylo v této oblasti od poloviny 19. století zničeno 90% sledovaných historických prvků.

3 Literární rešerše

3.1 Vývojové rámce krajiny

Změna a setrvačnost, dvě charakteristiky, kterými se dá popsat krajina kolem nás. Jsou to neustále probíhající procesy vedoucí k nespočetným převratům a změnám. Krajinu musíme proto v souvislosti s přírodním a společenským vývojem vnímat jako celek, který je ovlivněn technickým pokrokem, rozvojem hospodaření a řemesel až po dnešní moderní průmysl nebo způsobem výstavby od jednoduchých přístřešků až po současnou složitou architekturu.

Krajina a krajinný ráz

Pojmy krajina, krajinný ráz, životní prostředí, zastavěné a nezastavěné území na sebe úzce navazují. Hranice mezi nimi jsou neostře a často dochází k vzájemnému prolínání. Pro samotný výraz krajina nalzáme mnoho různých vysvětlení a definic. Můžeme si ji představit jako část zemského povrchu skládajícího se z nejrůznějších přírodních a kulturních prvků. Na procesu tvorby krajiny, na jejím vzhledu i funkci, se podílí její charakteristický reliéf, půdní složení, klimatické podmínky, vodní toky a vodní plochy, vegetační kryt, fauna a samozřejmě také člověk se svojí kulturou, sociálními a ekonomickými zájmy a nároky. Krajinu dotváří způsob a míra osídlení, hospodářské využití krajiny i rozsáhlá síť technické infrastruktury.

Krajinu, tak jak ji popisuje Sádlo a kol., (2008), můžeme také chápat jako: „Území vymezené svými kraji, které od nás ke svým krajům ubíhá, vzdaluje se mimo dosah, je to území na kraji.“

Lów a Míchal, (2003) vidí krajinu jako: „Specifický případ prostoru, který je z fyzikálního hlediska trojrozměrnou částí přízemní atmosféry Země, která je vyplněna různými objekty – v našem případě krajinnými prvky.“

Popisují tři základní prostorové souřadnice:

1. Výška – vycházející z podvědomého porovnání s lidskou postavou.
2. Šířka – odvozená od šíře rozpažených rukou.
3. Hloubka – související s pohybem člověka - chodec.

Krajina je neoddělitelný a propojený celek, přestože se často setkáváme s tendencí dělit krajinu na přírodní a kulturní. Kulturní a přírodní procesy na sebe vzájemně působí, ovlivňují se a prolínají a zároveň zůstávají na sobě nezávislé.

Hranice jednotlivých pojmů jsou posuzovány různě. Od mínění, že kulturní krajinou lze nazvat vše, kde je přítomen člověk a lidská kultura, až po názor, že míru kulturnosti v nepřímé úměrnosti určuje zastoupení přírody (Sádlo a kol., 2008).

Za pojmem přírodní krajina si lze představit území nedotčené lidskou činností. Na Zemi je v dnešní době těchto oblastí jen velmi málo. Jak uvádí Lów a Míchal (2003), člověk, až na území Antarktidy a Grónska, je v přírodní krajině jako součást ekosystému zastoupen jen nepoččetně. Jak dále uvádějí, nosná kapacita přírodní krajiny nepřesahuje počet 5-8 trvale žijících osob na 1 km².

Působením člověka se přírodní krajina přetváří na krajinu kulturní. Kulturní krajinu si tedy můžeme představit jako průnik vlivu lidské činnosti, přírodního prostředí a osobního vnímání. Sádlo a kol. (2008) popisují dnešní vztah člověka a přírody z pohledu obecné ekologie a evoluční biologie jako koevoluci, tedy vzájemné přizpůsobování a ovlivňování zpětnými vazbami. Jak významně člověk měnil prostředí, nutilo jej také prostředí k vývojovým změnám.

Na rozvoj kulturní krajiny mělo silný vliv anglické osvícenectví v 18. století, jehož základem se staly teoretické texty publikované v roce 1690 a Společenská smlouva Johna Locka založená na přirozených právech (Oldengott, 2010).

Vztah člověka a krajiny dělí Šmajš (2007) rovněž do dvou rovin. První představuje tvorbu kulturní krajiny, tedy vliv lidské kultury na krajinu přírodní, její evoluční vřazení do systému a její začlenění do přirozené paměti krajiny. Druhá rovina poukazuje na to, jak člověka a jeho kulturu krajina přetváří a ovlivňuje. Ukazuje, jak člověk krajinu potřebuje a jak ho devastovaná krajina poškozuje a ochuzuje.

S jiným a přesto podobným způsobem dělení krajiny se setkáváme i u Norberga-Schulze (1980), podle kterého tvoří krajinu přírodní a umělá místa. Každé z těchto míst má svého ducha, podle kterého se krajina (i architektura) dále dělí na romantickou, kosmickou a klasickou. V romantické převládá „přítomnost původních prasil“. Kosmickou představuje „nekonečná rozlehlost monotónní pusté země“, kde základem je trvání a struktura. Klasickou krajinu spatřuje v srozumitelné kompozici složené z jednotlivých rozlišitelných prvků.

Člověk, přestože působí jako hlavní původce nežádoucích změn a zátěže, je součástí krajiny a není od svého okolí oddělen. V pojmu krajina je silněji než v obecném chápání

životního prostředí zapojeno estetické hledisko. Krajina se tak stává předmětem každodenní praxe (Haaren, 2004).

Dnešní krajina je již značně vzdálena od svých historických kořenů a proces přeměn stále pokračuje. Neustálé přetváření krajiny podle představ člověka a rychlý pokrok v posledních dvou stoletích zcela změnil náš náhled i vztah ke krajině. Námětem na zamyšlení nad současnou situací naší doby je fakt, že jsme nikdy za dobu vývoje neměli tolik znalostí a zkušeností jako dnes a přesto, nebo právě proto, způsobujeme přírodě tolik škod, jako nikdy před tím. Jen těžko najdeme místo na Zemi, které člověk nezměnil nebo jinak neovlivnil (Waterman, 2010).

Dalším pojmem vztahujícím se k této práci je výraz sudetská krajina. Historický vývoj je spletitý, ale nově se začal termín Sudety používat ve 20. a 30. letech 20. století. Zahrnoval většinu pohraničí Českých zemí, ve kterém až do roku 1945 žila početná německá menšina. Oblast Sudet byla a je charakteristická svou polohou, ale hlavně silně poznamenaná poválečným odsunem německého obyvatelstva (Pinkus, 2005).

Nově nastalá situace v Sudetech, při které byli původní, v krajině usazení obyvatelé nahrazeni cizími, kterým chyběly souvislosti, lidmi bez bližšího vztahu k novému prostoru, vedla k zprerhání a ztrátě tradic. Ke správnému pochopení a zacházení se současnou krajinou však minulost nezbytně potřebujeme (Farina, 2006). Situaci v Sudetech popisuje Plicka (2006) jako: „Experiment konfrontující krajinu a její paměť s obyvateli bez paměti. Obyvatelé-hospodáři byli nahrazeni obyvateli-konzumenty.“

Jak uvádí Simon Schama ve své knize *Krajina a paměť* (1995): „Historii bychom neměli přijímat ani kajícně, ani s odporem, neboť v tomto rámci se skrývají bohaté dary – nejen to, co ze země sklízíme, ale také to, co do ní můžeme zasadit. A přestože se občas může zdát, že náš neukojitelný hlad po výnosu semlel zemi na jemný prach, unášený větrem dále, stačí pouze zarýt pod spodní půdu jejího povrchu a objeví se urputně úrodná hlína paměti. Ne že bychom byli o něco ctnostnější a moudřejší, než předpokládají nejpesimističtější z ochránců přírody, ale máme lepší paměť. Vrstva našich minulostí, jako humus ukládaná generaci za generací, tvoří kompost pro naši budoucnost, a my z něj žijeme.“

Václav Cílek (2002) píše ve své knize *Krajiny vnitřní a vnější*: „Ne vždy chráníme tu krajinu, která nám přináší užitek, ale téměř vždy jsme citliví ke krajině, kde se cítíme doma a kterou máme rádi“

3.1.1 Krajinový ráz

Pojem krajina je blízce svázán s pojmem krajinový ráz, jehož charakter a probíhající změny jsou pevně propojeny se změnami krajiny a jsou proto nedílnou součástí lidského života.

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny ve znění pozdějších změn v § 12 vymezuje krajinový ráz následovně:

„Krajinový ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika místa či oblasti, je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinového rázu, zejména umístování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinových prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině.“

To, jakým způsobem vnímáme krajinový ráz a změny v krajině, vychází hlavně ze základních vizuálních a estetických hledisek. Hodnotíme jednotlivé krajinotvorné prvky, historii krajiny, hygienická hlediska. Kladně hodnotíme především dodržování pravidel proporcionality, posloupnosti, logičnosti a perspektivy, umístování dominant, hru s výhledy a průhledy, dostupnost, využívání krajiny a podobně. Změny v krajině jsou nevyhnutelné, měly by však zachovávat určitou otevřenost prostoru, tak aby její působení přinášelo vědomé i podvědomé uspokojení přinášející blahodárné účinky na naši psychiku (Valenta, 2008).

To, co nás obklopuje, hodnotíme pomocí svých sociálně podmíněných představ vycházejících z naší kultury. Lów a Míchal (2003) se k tomu vyjadřují takto: „Náš život je biologický jev; i když je determinován především sociálně, neznamená to ani zdaleka negaci biologických determinant života. Každý organismus - i lidský - je otevřený systém, upravující své vztahy k prostředí na základě určitého, zčásti druhově vrozeného biologického programu.“

Většina z nás si pod pojmem krajinový ráz vybaví v první řadě přírodu, kterou tvoří hory, kopce, údolí, lesy, louky, pole, jezera, rybníky a řeky. Patří sem ale také různé způsoby výstavby i prvky s vysloveně technickým charakterem, jako například silnice, dálnice a železnice, stožáry vysokého elektrického vedení, továrny, věže a komíny, větrné a fotovoltaické elektrárny, nákupní střediska a sklady. Tyto prvky vytvářejí ducha naší doby. Přesto ne každá nová výstavba znamená pro krajinový ráz újmu. Architektura nebo technické dílo respektující krajinu, harmonii a působení úměrného kontrastu může nenásilně zapadnout do celku a dotvořit harmonický ráz krajiny (Vorel a Kupka, 2011).

3.1.2 Obecný vývoj krajiny

Přibližně před 6 miliony let došlo k významné změně podnebí naší planety. Začalo se ochlazovat. To se projevilo hlavně v oblasti Antarktidy nárůstem tvorby ledovců, výrazným poklesem hladiny moří - uvádí se až o 50-60 metrů, a nedostatkem dešťových srážek. V Africe započal ústup pralesa ve prospěch otevřených savan s mozaikami křovin a skupinami stromů. Mění se také skladba fauny, mizí a zároveň se objevují nové druhy s převahou velkých šelem. Další ochlazení, při kterém se kolem pólů začaly seskupovat ledové masy a objevili se první pralidé, spadá do období před 2,5 milionem let (Beranová a Kubačák, 2010).

Vzhledem k nízkému počtu tehdejších lidí byl vliv na přírodu zanedbatelný a srovnatelný s vlivem ostatních obratlovců (Fér a Nováková, 1979).

Ve stejném duchu se vyjadřuje i Wuketits (2001), který uvádí, že: „Pravěký člověk toho už s ohledem na svou velikost tolik zdupat sice nemohl, ale jeho inteligence mu umožňovala pronikat do okolí systematictěji. Přesto jeho výpady, a tedy i jím vyvolané katastrofy, nepřekročily své meze, poněvadž v podstatě nebyl schopen toho natropit příliš. Velké destrukce přišly až později. Byly ale jen důsledkem onoho kvantitativně se stupňujícího, ničivého potenciálu, který v nás od prvopočátku dřímá.“

Výraznější změny přišly až s nástupem mladší doby kamenné, spojené s novým způsobem hospodaření na půdě, s přechodem k usedlému a pohodlnějšímu způsobu života a s tím souvisejícím růstem počtu lidí.

3.1.3 Pravěk

O životě v pravěku, který je spojen se vznikem první kultury a lidské společnosti, se dozvídáme povětšinou jen z archeologických nálezů, což nás zavádí pouze k mnoha dohadům a domněnkám.

Paleolit a mezolit

Jde o nejuvdálenější a nejděší část dějin lidstva. Člověk, zaměřený především na sběr a lov, se v této době naučil používat první nástroje, cíleně lovit zvěř, používat oheň, stavět jednoduché přístřešky. Přestože tato doba trvala velmi dlouho, byl kulturní vývoj malý (Bouzek, 2011).

První důkazy o pobytu člověka v Čechách jsou z období nejstaršího paleolitu a dokládají je kamenné nástroje nalezené při stavbě dálnice v Berouně (Matoušek, 2010).

Na paleolit navazuje období mezolitu, střední doby kamenné, kterou charakterizují Beranová a Kubačák (2010) jako dobu konce mladšího paleolitu, počátku holocénu, ve které se projevují citelné změny podnebí, způsobené táním ledovců, zvyšováním hladiny moří, zaplavováním pevninských údolí sedimenty a rašelinou, rozšiřováním lesních porostů a výraznými změnami ve složení fauny a flóry.

Neolit

V mladší době kamenné, neolitu, jehož počátky na našem území spadají do poloviny 6. tisíciletí př. n. l., se vedle sběru a lovu představuje také nový způsob obživy. Objevují se první náznaky intenzivního zemědělství založeného na pěstování obilí, luštěnin, máku, lnu a chovu domácích zvířat. Pozvolna se rozvíjí výroba keramických nádob, tkanin a stavba trvalejších obydlí.

Na počátku neolitu netvořily krajinu Evropy souvisle osídlené oblasti, ale pouze menší nebo větší obydlené plochy. Zvláště řídké bylo osídlení v okrajových částech Evropy. Osídlení Čech se soustřeďovalo především do lokalit s příznivými podmínkami pro zemědělství (Beranová a Kubačák, 2010).

Doba bronzová

Na území Česka spadá doba bronzová přibližně mezi roky 2200 př. n. l. až 750 n. l. Je charakteristická používáním slitiny mědi a cínu - bronzu. Lów a Míchal (2003) uvádějí, že přetrvává žárové hospodářství, začínají se požívat bronzové nástroje, především srp a také dochází k využívání zvířat při práci s pluhem.

Plochy osídleného území se zvětšují a zvětšuje se i hustota osídlení. Přibývá odlesněných ploch a kulturních stepí. V oblibě jsou skalní dutiny (Matoušek, 2010).

Doba železná

Období řazené mezi roky 750 př. n. l. až 500 n. l., charakterizované objevem železa, přineslo i změny ve zpracování půdy. Používání okovaného dřevěného pluhu a později železné radlice vedlo k postupnému přechodu zemědělství na novou hospodářskou soustavu – přílohovou, se střídáním orné půdy a přílohy (Lów a Míchal, 2003).

Klíma v této době bylo celkově chladnější a vlhčí než dnes (Matoušek, 2010).

Velký vliv na vzhled naší krajiny měli Keltové, kteří se k nám dostali na přelomu 6. a 5. století př. n. l. Nastal rozvoj řemesel, stavba oppid i opevněných hradišť. Byly zavedeny pevné hranice pozemků a vytvořena cestní síť umožňující lepší přístup k polím. To vše skončilo na počátku letopočtu s příchodem Germánů, kteří opět rozšířili žárové hospodářství a polokočovný styl života (Lów a Míchal, 2003).

3.1.4 Středověk

Okolo 6. století našeho letopočtu přicházejí do našich zemí od východu a jihovýchodu první Slované. Nejprve se usazovali na místech obdělávaných již od pravěku. Postupem času se začali šířit i do pahorkatin. Přílohové hospodářství a pastevectví pomalu začalo nahrazovat tradiční lov a sběr. Osídlení krajiny bylo pouze ostrůvkovité, soustředěné kolem vodních toků a kolem opevněných center, vázané především na přírodní podmínky vhodné k životu a zemědělství (Beranová a Kubačák, 2010).

Kolonizační změny v Evropě, spojené se vznikem nových, pravidelně uspořádaných vesnic a měst a se systémem trojpolního hospodaření, mají za následek i nárůst počtu obyvatel. V Čechách se tyto změny začínají projevovat až v 11. a 12. století. (Matoušek, 2010).

Pozdní středověk mezi roky 1400 až 1500, spojovaný s obdobím husitství, hodnotí Lów a Míchal (2003) takto: „Ať budeme hodnotit význam husitství pro národnostní, sociální, umělecký, estetický či filosofický vývoj společnosti jakkoli, je nesporné, že tato doba pro krajinu znamenala katastrofu, kterou co do rozsahu předstihly jen důsledky války třicetileté.“

Přesto, že byla zničena řada kulturních památek, původní lokalizace vesnických sídel se příliš nezměnila. Došlo však k znatelnému poklesu počtu obyvatel a tím i k nedostatku pracovních sil. To mělo za následek citelné oslabení hospodářství i obchodu.

3.1.5 Novověk

Počátek novověku je spojován s objevením Ameriky v roce 1492. Tato doba, kdy se pomalu začíná formovat kapitalistický způsob řízení, přináší podstatné společenské, ekonomické i kulturní změny.

Renesance, představující raný novověk, u nás spadá přibližně do období mezi rokem 1500 až 1620. Dochází ke kolonizaci horských oblastí, kde se prosazuje především chov ovcí,

zvyšuje se těžba dřeva a rud, vznikají nové sklárny a textilní továrny a prudký rozvoj zaznamenává rybníkářství. V souvislosti s tím vzniká řada poplužních dvorů, pivovarů, ovčínů, hamrů, mlýnů a pil (Lów a Míchal, 2003).

Prudký rozvoj zastavila třicetiletá válka (r. 1620–1648). Následkem byl velký úbytek obyvatelstva a sídel. Dochází ke změně šlechtické struktury a majetkových poměrů, což vede ke vzniku velkých šlechtických panství (Lów a Míchal, 2003).

Následující období baroka, u nás spadajícího přibližně do let 1650 až 1780, je charakterizováno hledáním smyslu života, mysticismem a návratem ke křesťanství. Přebývá střídavé hospodářství, vznikají velká pole, rozsáhlé květnaté louky oddělené od pastvin, remízky, cesty, aleje, boží muka, kapličky, potní místa i dominantní kostely (Sádlo a kol., 2008).

Vlivem průmyslové revoluce dochází v polovině 19. století k budování nových továren a k rozkvětu důlní činnosti. V návaznosti na to vznikají nové silnice a železnice. Dochází ke zvyšování počtu obyvatel, což má za následek rozšiřování měst. Vysazují se smrkové monokultury, plochy orné půdy přibývají a z naší krajiny postupně mizí louky. Na polích se střídavým systémem hospodaření se pěstují nové plodiny, kukuřice, brambory nebo víceleté plodiny. Požadavky na vyšší produkci vedou k nutnosti hnojení, melioracím, ale také k boji s chorobami a škůdci (Lów a Míchal, 2003).

Dvacáté století, období po první světové válce, je spojeno s prudkým rozvojem obchodu a dopravy, která navazuje na rostoucí popularitou spalovacího motoru a automobilového průmyslu. S tím je spojena rozsáhlá výstavba silnic. Změny nastávají i v zemědělství, kde se začínají ve velké míře požívat minerální hnojiva a strojní technika.

Zostřená situace ve světě a rostoucí mezinárodní napětí v následujících letech vedlo k vyhlášení druhé světové války. Projevilo se to především v populačních změnách, které ještě prohloubilo následné vysídlování německého obyvatelstva. V okolí hranic se časem vytvořil neobydlený, neobdělávaný a nepřístupný, ale zároveň relativně přírodní pás krajiny, který následně sloužil především k obraně státu (Lów a Míchal, 2003)

Následná doba komunismu, centrálního řízení a kolektivizace také zanechala stopy na vzhledu naší krajiny. Necitlivé scelování a zvětšování pozemků, rozorávání mezí, rušení starých hranic a původní cestní síť vedlo k ničení drobných místních biokoridorů využívaných jako migrační trasy zvěře, ptáků a hmyzu. Nadměrným hnojením docházelo k degradaci a ochuzování půdy a narušování celého ekosystému (Lipský, 2005).

Současnost, začátek 21. století, je spojena s globalizací, ale také s rekultivací krajiny. Vliv velkých opuštěných výrobních objektů, těžba nerostných surovin nebo přemíra silnic a dálnic se projeví až v příštích desetiletích (Květ, 2009).

3.2 Stavební slohy a historické památky

Během svého tisíciletého vývoje prošla naše země mnohými společenskými i stavebními změnami. V naší krajině je dosud zřetelně patrný otisk postupně se měnících stavebních slohů v podobě méně či více zachovalých stavebních i přírodních památek. Obraz domova a vlasti nenaplňují pouze pojmy byt, dům, zahrádka, obec, ale i památky představované hrady, zámky, kostely, kapličkami, božími muky, mlýny, kříži, sochami u cest, ale též alejemi, parky, starými stromy a množstvím dalších prvků.

Následující části práce bude věnována stručnému popisu jednotlivých stavebních slohů. Jelikož z předrománského období se u nás žádné stavební památky nedochovaly, započneme slohem románským, a dále tak, jak šly na našem území za sebou během svého dlouhého vývoje:

3.2.1 Románský sloh

V Českých zemích se románský sloh objevil v 11. až 13. století. Vzorem byly stavby s mohutnými nosnými zdmi převážně z cihel a kamene, které vznikaly na území bývalé říše římské, tedy v dnešním Německu a Francii. Základními druhy románských staveb jsou podélné jednolodní i vícelodní kostely, baziliky, centrální kostely - rotundy, hrady, mosty, ale i obytné budovy (Hájek, 2000).

Na počátku byla výstavba soustředěna zejména do Prahy. V této době zde vyrostlo jedenačtyřicet kostelů nebo také kamenný Juditin most. Postupem času, v průběhu 12. a 13. století, se začíná románský sloh objevovat i na venkově v podobě četných kostelíků. Do druhé poloviny 12. století spadá rovněž vznik velkých cisterciáckých a premonstrátských klášterů nebo poměrně hustá síť obranných hradů (Staňková a kol., 2005).

3.2.2 Gotika

Gotická architektura představovaná četnými hrady nebo jejich zříceninami, chrámy nebo dochovanou uliční sítí, se významně podílí na vzhledu naší současné krajiny a sídel (Dvořáček, 2005b).

Tento stavební styl se v české architektuře objevuje od poloviny 13. do poloviny 16. století. Základními znaky jsou kostrová konstrukce s opěrným systémem nosných pilířů, klenební žebra, tenčí zdivo nebo lomený oblouk (Hájek, 2000; Dvořáček, 2005b).

První stopy gotické architektury nalezneme opět v Praze - Anežský klášter nebo Staronová synagoga, ale patří sem například i klášterní kostel v Předklášteří u Tišnova. Důležitá pro toto období je výstavba nových hradů, vesnických sídel a zakládání měst (Staňková a kol., 2005).

Ve městech vznikala rozlehlá náměstí, kde se pravidelně konaly trhy. K dalšímu vybavení měst v době gotiky patřila škola, zbrojnice, solnice, slanečkárna nebo masné a chlebné krámce. K městu neodmyslitelně patřil farní kostel s přilehlým hřbitovem. Mnohá města získala nové opevnění. Židé měli ve městech vlastní ulice nebo celé čtvrti. Gotika pronikala i na venkov. Lidová architektura se dodnes zachovala v podobě špýcharů, roubených stodol, dřevěných lomenic nebo dřevěných zvonic. Patří sem i řada vodních mlýnů, v současnosti již neexistujících nebo přestavěných (Herout, 2002).

3.2.3 Renesance

V Čechách můžeme zařadit období renesance do doby od konce 13. století až do poloviny 15. století. Renesance je založena na novém racionálním myšlení a životním stylu, obracejícím se k antice a humanismu, kdy je hlavní pozornost upřena především na člověka (Hájek, 2000; Staňková a kol., 2005)

S novým životním stylem upadá význam hradů a začínají se budovat první zámky, paláce a okrasné zahrady. Ve městech se objevují honosné radnice, nové obytné domy nebo zastřešené mosty. Na venkově vznikají rozlehlé feudální dvorce s honosnými branami a sýpkami. Krajinu oživují sloupková boží muka, mezníky panství, hraniční kameny nebo smírčí kříže (Herout, 2002).

Hlavními znaky jsou antické prvky, arkádové ochozy, sdružená okna, sgrafitové fasády, lunetové římsy nebo domovní štíty (Hájek, 2000).

3.2.4 Baroko

Nástup baroka na našem území se začíná projevovat v plné míře až po třicetileté válce, v druhé polovině 15. století. Z tohoto období se zachovalo velké množství stavebních památek v podobě kostelů, klášterů, zámků, paláců a městských domů (Dvořáček, 2005a).

První stavby ve slohu baroka se objevují v Praze a patří sem například nynější kostel P. Marie Vítězné (u Jezulátka), kostel Nejsvětější Trojice na Malé Straně nebo Matyášova brána na Hradě. Na venkově vznikají nové panské dvory nebo malé zámečky s důmyslným řešením dispozice, situované přímo do vsí nebo vznikajících na samotách. Staví se kostely, velké sýpky se zdobenými štíty nebo mlýny. Architektura venkova byla obohacena o křížové cesty, četné kapličky, boží muka nebo sochy ve skupinách stromů (Herout, 2002).

Baroko silně ovlivnilo vývoj krajiny. Důraz byl kladen na osovost zdůrazněnou alejemi a umístováním dominant v záměrně vytvořených průhledech. Podél cest a na rozcestích dodnes nacházíme řadu prvků drobné architektury. Baroko je charakteristické stavbami, které byly zakládány na složitých půdorysech a uváženě zasazovány do krajiny. Výraznými prvky baroka byly symetrické později i zvlněné fasády s užitím vysokého řádu, bohatě zdobené portály a okna a typická mansardová střecha (Hájek, 2000).

3.2.5 Klasicismus

Klasicismus používá motivů vycházejících z takzvaného klasického umění, tedy z tvorby antického Řecka a Říma. Důraz je kladen na symetrii, pravidelnost, tvarovou střídmost. Vznikají stavby „přirozené“ a „pravdivé“ (Sedláková, 2004).

V českých zemích se vliv klasicismu začíná projevovat v osmdesátých letech 18. století. Byl spojen s reformami za vlády Marie Tereze a následně Josefa II. Významné je především rušení klášterů a jejich přeměna na špitály, skladiště nebo vojenské kasárny. V Praze byly bourány vnitřní hradby a rušeny hřbitovy, vznikají nová, pravidelně založená předměstí. Mimo Prahu vznikají za vlády Josefa II. pevnostní města - Josefov a Terezín. Do přelomu 18 a 19. století patří i založení lázeňských měst - Františkovy a Mariánské Lázně (Staňková a kol., 2005).

Tato doba je charakteristická rozvojem silniční sítě, vznikem železnice, stavbou mostů s využitím železa a litiny. Vzniká nový typ obytného domu, nájemný dům - činžák. V krajině se objevují továrny s vysokými komíny. Zámecké parky a zahrady opouští geometrické řešení a přiklání se k novému pojetí ve smyslu návratu k volné přírodě. Volnou krajinu dále zdobí

kapličky, boží muka, sochy a kříže, ale i nově přicházející kamenné směrové ukazatele a rozcestníky (Herout, 2002).

3.2.6 **Romantismus a historizující slohy**

Romantismus, jako ideové hnutí reagující na osvícenství a klasicismus, se začal projevovat na počátku 19. století. Vycházel především z hodnot středověku, do popředí stavěl cit a vášně, vyzdvihoval ideu národa a přinesl i nový pohled na přírodu (Blažíček a Kropáček, 1991).

V architektuře se projevuje novogotika a novorománský sloh - historizující slohy, navazující na feudální minulost (Trojan a Mráz, 1990). Zvýšený zájem o historické stavby a snaha o jejich restaurování a obnovu, tzv. purismus, však vedl v mnoha případech k poškozování a nevratným změnám památek (Hájek, 2000).

Rozvoj průmyslu a zvyšující se výroba železa se projevila i pronikáním železných konstrukcí do stavitelství.

3.2.7 **Secese**

Secese, nový sloh vznikající kolem roku 1900, se vyznačuje snahou o oproštění od historismu. Typickým prvkem jsou fasády zdobené rostlinnými motivy, medailony, lidskými figurami a tvářemi a záliba ve zvláštních barevných odstínech a materiálech. Základním motivem je asymetrie a plynulá vlnící se křivka (Trojan a Mráz, 1990).

3.2.8 **Moderna**

Moderna jako sloh byla vytvořena počátkem 20. století. Přináší zcela novou formu se zdůrazněním funkce a konstrukce stavby bez dekorativních detailů. Estetika stavby vycházela z účelovosti stavby a z racionální dispozice (Staňková a kol., 2005).

Po druhé světové válce se modernismus rozšířil po celém světě. Uplatnění našel především u staveb institucí, úřadů, firem či při budování sídlišť (Cragoe, 2008).

3.2.9 Architektura po druhé světové válce

Vedle politických a celospolečenských změn se začaly uplatňovat i změny v pohledu na architekturu. Potřeba rychlé obnovy vedla k rozvoji těžkého průmyslu a k výstavbě nových bytů. Objevuje se nový umělecký směr, socialistický realismus, zkráceně označován jako SORELA. Vyznačoval se pravidelným systémem zástavby s centrální plochou náměstí a hlavním širokým bulvárem (Kuča a Zeman, 2006).

3.2.10 Lidová architektura

Lidová architektura představuje stavitelství na vesnicích a v okrajových částech měst. Tvoří ji obytné, hospodářské i kultovní stavby vznikající bez projektů, vycházející z místních poměrů, místních podmínek, zdrojů a tradic. Jednotlivé regiony se od sebe liší použitým půdorysem, prostorovým uspořádáním, zvolenou konstrukcí, materiálem nebo způsobem výzdoby (Trojan a Mráz, 1990; Blažíček a Kropáček, 1991).

Popisované území spadá do oblasti s vysoko položenými a vlhkými planinami. Tomu odpovídá i styl a způsob zástavby. Nejčastěji se setkáme se sídly tvořenými lánovou plužinou, formou návesní vsi nebo tvořenými malou návší. Zástavbu představují většinou patrové domy se zděným přízemím a hrázděným patrem. Hrázdění je ovlivněno saskými vlivy, přicházejícími k nám se saskými horníky (Kuča a Zeman, 2006).

3.2.11 Památky židovské kultury

Památky židovské kultury u nás představují hlavně židovské hřbitovy, synagogy a židovské čtvrti. Velká řada památek byla zničena, nebo se dochovaly jen fragmenty.

Do českých zemí přicházeli židé již od raného středověku. Do křížáckých válek zde mohli žít jako svobodní lidé, pak ale nastala léta zákazů, omezování, ponižování a ústrků ze strany křesťanů i panovníka. Až ve 2. polovině 19. století získali opět stejná práva jako ostatní obyvatelé země. Další ránou byla nacistická okupace a následný holocaust (Kuča a Zeman, 2006).

3.2.12 Prvky architektury

Naše krajina je jako kronika plná záznamů v podobě větších i drobných architektonických prvků, které vypovídají o době minulé. Tato práce se zabývá jen několika vybranými architektonickými prvky ve zvoleném území, mezi něž patří hrady, zámky, mlýny, kostely, kaple, kapličky, boží muka, kříže u cest a hřbitovy.

Hrad

První hrady se u nás stavěly již od 12. století. Hrad představoval pevné kamenné sídlo pro středověkou vládnoucí vrstvu, které mělo zajišťovat bezpečnost pro majitele a případně i lidem z okolí. Největší rozmach výstavby hradů na našem území byl v druhé polovině 13. století. (Musil a kol., 2005).

Zámek

Bezpečné, ale obtížně přístupné a nepříliš pohodlné hrady začaly na počátku 16. století nahrazovat zámky. Souviselo to se společenským vývojem a nástupem nového životního stylu, který přinesla renesance. Důraz byl kladen na pozemský život a tedy na pohodlné bydlení (Musil a kol., 2005).

Zámek je volně stojící stavba, zpravidla venkovské šlechtické sídlo s převládající obytnou a reprezentační funkcí. Součástí bývá zahrada, park a předzámčí s hospodářskými a úředními budovami (Blažíček a Kropáček, 1991).

Mlýn

Mlýn je dřevěné nebo zděné stavení se zařízením na mletí a s obydlím pro mlynáře. Mlýny byly poháněny vodou nebo větrem (Vařeka a Frolec, 2007).

Kostel

Jde o bohoslužebnou křesťanskou centrální nebo podélnou stavbu, jejíž presbytář je většinou situován na východ (Chodura a kol., 2001).

Kaple

Ve středu obcí, kde nebyl kostel, vznikaly v 17. a 18. století kaple. Jednalo se většinou o zděnou sakrální stavbu uvnitř s malým oltářem, sochou nebo vyobrazením svätce. Sloužily k vykonávání pobožností a příležitostným mším (Vařeka a Frolec, 2007).

Kaplička

Drobný sakrální objekt nebo jen výklenek ve zdi nebo v pilířích vrat pro sochu světce (Vařeka a Frolec, 2007)

Boží muka

Jedná se o drobnou stavbu ve tvaru sloupu nebo pilíře. Doplněna může být stříškou, výklenkem, reliéfem nebo soškou, často opatřena křížem. Boží muka, drobné stavby ze dřeva, kamene nebo cihel, nalézáme nejčastěji ve volné krajině, na rozcestích nebo na veřejném prostranství v obci. První stavby tohoto druhu vznikají již ve 14. století. Boží muka byla stavěna na památku různých šťastných i tragických událostí, jako projev díky nebo usmíření, uctění mrtvých nebo k vymezení pozemků (Vařeka a Frolec, 2007).

Boží muka symbolizují sloup, u něž byl na příkaz Pointa Piláta bičován Ježíš Kristus. Největší rozšíření stavby božích muk přinesl nástup baroka. První zděná omítaná muka se objevují od poloviny 18. století. Časem byly původní obrazy na sloupech zničeny případně nahrazeny obrázky ostatních světců a objekty byly zaměňovány s kapličkami (Vyčichlo, 2009-2014).

Kříže u cest

Kříže stávaly u cest, byly ze železa, kované, litinové, dřevěné nebo kamenné, osazené většinou na kamenném podstavci s vytesanými nápisy udávajícími rok vzniku, donátora, nebo popisující významnou událost spojenou s umístěním kříže. Na některých křížích, tzv. krucifixech, se objevují figurální plastiky Ukřižovaného Ježíše Krista, Panny Marie Bolestné nebo sv. Máří Magdalény a nápis INRI (Vyčichlo, 2009-2014).

Hřbitov

Hřbitovy, místa kam jsou pochováni zemřelí, jsou znakem a ukazatelem každé kultury. S křesťanstvím přišlo i zakládání hřbitovů ve středu obcí kolem kostelů. V době osvícenectví byl tento zvyk postupně vytlačován a hřbitovy byly zřizovány mimo obydlené prostory. Do areálu měst se hřbitovy vrátily v 19. století, kdy docházelo k boření městských hradeb a rozšiřování měst (Lenderová a kol., 2009).

Židovský hřbitov

Většina židovských náboženských obcí měla svůj vlastní hřbitov. Židovské hřbitovy se od křesťanských liší zásadou nenarušitelnosti hrobů. Ostatky zemřelých musejí zůstat navždy na místě, kde byly pohřbeny. Stávalo se, že na staré hroby byla navezla vrstva zeminy, do které byli ukládáni další zemřelí. Vyzdvižené náhrobní kameny se ukládaly do nasypané vrstvy. Postupem doby se na některých místech navrstvilo více hrobů nad sebou s hustě nahromaděnými náhrobními kameny. Středověké hřbitovy se nacházely uvnitř hrazených měst, na parkánech mezi hradebními pásmy nebo na valech za hradbami. V novověku byly zakládány daleko od obydlených částí bez vazby na synagogu (Oltová, 2013b).

Synagoga

Synagoga je židovská modlitebna s prostorným modlitebním sálem. Podle tradic se synagogy stavěly v blízkosti vodních toků. Nejstarší synagogy byly prosté roubené stavby se střídou vnitřní výzdobou, bez vyobrazení lidských bytostí a zvířat s výjimkou lvů a ptáků. Muži a ženy se modlí odděleně, muži vždy v hlavním sále, ženám je určeno místo v patře postranní lodi nebo bočního křídla nebo na tzv. ženské galerii (Oltová, 2013a).

3.3 Historické mapy

Historické mapy Čech, Moravy a Slezska vznikaly parně už počátkem 2. tisíciletí. První dochované mapy jsou ale až ze 16. a 17. století. Jsou to díla jednotlivců a pravděpodobně vycházejí ze starších mapových zdrojů. První soustavné mapování proběhlo až během 18. století (Kukal a kol., 2010).

Müllerova mapa Čech

Mezi nejstarší mapy naší země patří topografická mapa Čech Jana Krištofa Müllera, prvního profesionálního zeměměřiče a mapéra. Pochází z let 1712-1720 a je v měřítku 1:320000. Vyskytují se v ní především značky hradů, zámků a zřícenin, ale nalezneme zde i značky nalezišť rud, léčebných pramenů, vinic, chmelnic, přívozů nebo lesních celků. Mapa Čech je v rozích zdobena rytinami od Václava Vavřince Reibera a obsahuje 12 495 sídel ve dvanácti krajích Čech (Kukal a kol., 2010).

I. vojenské mapování - Josefské

Mapy I. vojenského mapování byly odvozeny z Müllerovy mapy Čech. Jedná se o první soustavné vojenské mapování rakouské monarchie. Ručně kolorované mapy byly zaměřeny především na záznam objektů významných pro vojenské potřeby, tedy na komunikace, řeky, potoky, využití půdy nebo různé typy budov (kostely, mlýny). Mapa vznikala takzvaně „a la vue“ (od oka). Vzdálenosti se odměřovaly krokem nebo odhadem. Mapování Čech je z let 1765-1767 a je v měřítku 1:28800 (Kukal a kol., 2010).

II. vojenské mapování - Františkovo

Vzniku II. vojenského mapování předcházela vojenská triangulace, což vedlo k značnému zpřesnění. Jako podklad byly použity mapy Stabilního katastru v měřítku 1:28800.

Mapy vznikaly v letech 1836-1852 a obsahově jsou téměř totožné s mapami Josefskými, přibyly pouze trigonometrické body. Změnila se však zobrazovaná situace, protože mapy vznikaly v době průmyslové revoluce, která přinesla výrazné změny ve využívání půdy. V této době výrazně vzrostla výměra orné půdy a naproti tomu zaznamenáváme historicky nejnižší podíl lesní půdy (Drápela a kol., 2005a).

III. vojenské mapování - Františko-josefské

III. vojenské mapování již nevyhovovalo nárokům armády rakouské monarchie. Nové mapování je z let 1876-1880, v měřítku 1:25000. V mapách je šrafování a vrstevnicemi znázorněn výškopis. Vznikly kolorované mapy, tzv. topografické sekce, z nich přetiskem vznikly černobílé mapy speciální (1:75 000) a generální (1:200 000). Speciální mapy byly používány až do roku 1956 (Drápela a kol., 2005b).

3.4 Vojenský výcvikový prostor

Vojenský výcvikový prostor byl název pro část státního území, určeného výhradně k výcviku nebo působení ozbrojených sil, především pak armády.

První výcvikové prostory byly zakládány již v dobách Rakouska-Uherska na malých územích a v návaznosti na tradiční kasárenská města (př. Milotice-Mladá). Potřeba větších výcvikových prostorů vznikla až po I. světové válce (př. Jinonice v Brdech). V počátcích byly zřizovány mimo obydlená sídla a ještě nedocházelo k vysídlování a omezování vstupu,

ale přesto již tehdy vyvolávaly odpor u pacifistů a zájemců o přírodu. Po okupaci nacistickým Německem byly československé výcvikové tábory zabrány pro německou armádu, docházelo k jejich rozšiřování a k prvnímu vysídlování obyvatel (Wieser, 2006).

K dalšímu nárůstu došlo po druhé světové válce, především ve čtyřicátých a padesátých letech, kdy pod vlivem sovětské vojenské strategie bylo třeba zajistit prostor pro výcvik armád. Nejstarší a nejdůležitější prostory pro výcvik vojska ve zbrani jsou střelnice. S rozvojem vojenské taktiky a s nutností provázanosti s ostatními jednotkami vzrůstala potřeba prostoru k vytvoření odpovídajícího bojového prostředí. Přestože se pro výcvik nepoužívaly ostré náboje, nebylo přípustné provádět výcvik v osídlené a obhospodařované krajině. Jako nejvhodnější se jevila zcela nebo úplně vylidněná pohraniční území po odsunu německého obyvatelstva (Wieser, 2006).

Původní název Vojenský výcvikový tábor, byl od roku 1952 nahrazen označením Vojenský výcvikový prostor. Nebyly samostatnou správní jednotkou, tou se staly až vojenské újezdy po úpravě zákona v roce 1949. Práva a závazky zaniklých obcí přecházely na stát a práva k nemovitostem, vodám a správa veřejného statku přešla na vojenské správy. Zaměstnanci zaniklých obcí přecházely do služeb státu.

V současné době je pojem vojenský újezd na stránkách armády České republiky (www.acr.army.cz) vykládán: „Vojenský újezd je vymezená část území státu určená k zajišťování obrany státu a k výcviku ozbrojených sil. Újezd tvoří územní správní jednotku. Státní správu na území újezdu vykonává újezdní úřad v rozsahu úkolů, které stanoví zákon č. 222/1999 Sb., o zajištění obrany České republiky. V čele ÚÚřVÚ (Újezdní úřad vojenského újezdu) je přednosta, který je podřízen řediteli sekce rozvoje druhů sil - operační sekce Ministerstva obrany.“

3.4.1 Vojenský výcvikový prostor Prameny

Ministerstvo národní obrany začalo o zřízení vojenského výcvikového tábora v prostoru Císařského lesa, nyní Slavkovského lesa, uvažovat již v roce 1945. Vláda pak schválila zřízení tábora na jaře roku 1946. Původní velitelství sídlilo v Pramenech, ale vzhledem k nevyhovujícím podmínkám, nedostatku pitné vody, nehostinným přírodním podmínkám a špatnému zásobování se přestěhovalo do Lázní Kynžvart (Tomíček, 2006).

Hranice vojenského prostoru i přes dlouhá jednání nebyla nikdy přesně stanovena. Proto nelze s určitostí stanovit, jak velký počet obyvatel byl zřízením újezdu postižen a kolik lidí bylo vystěhováno. Odhaduje se, že se to týkalo 15-20 tisíc osob (Tomíček, 2006).

Důležitou úlohu zde sehrály Jáchymovské doly, které již v červnu 1952 požádaly o povolení dalšího rozšíření průzkumu a kutacích prací v oblasti Vojenského újezdu Prameny. Prostor se tak stal k vojenským účelům nepoužitelný a začalo se uvažovat o jeho zrušení. Jáchymovské doly nakonec dostaly přednost před výcvikem vojáků. Újezd Prameny sloužil pro vojenské účely do roku 1954, poté se vojska přesunula do nově zřízeného výcvikového prostoru Doupov u Kalových Varů. I zde byla z map vymazána řada obcí a místo čekala obdobná devastace jakou zažila oblast v prostoru Prameny. Po pěti letech tento tragický příběh uzavírá vyhlášení likvidace národního podniku Jáchymovské doly (Beran a kol., 2004).

3.5 Památková péče

Památková péče představuje ochranu památek s cílem zachování movitého a nemovitého kulturního dědictví. Počátky péče o kulturní dědictví sahají až do 18. století. V této době však ještě nešlo o systematickou práci. Posun přinesla až vláda Marie Terezie a její tereziánské reformy (Anon, 2007).

V Karlovarském kraji, do kterého spadá hodnocené území, byly do konce roku 2002 základním článkem výkonu státní památkové správy okresní úřady. Od 1. 1. 2003 tuto úlohu převzaly tzv. obce s rozšířenou působností.

Nemovité nebo movité věci prohlašuje za kulturní památky podle § 3 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, v platném znění, Ministerstvo kultury ČR. Kulturní památky jsou evidovány v Ústředním seznamu kulturních památek.

„Nemovité kulturní památky tvoří nejznámější a širokou veřejností nejvíce vnímanou část památkového fondu České republiky. Patří k nim vedle státních hradů, zámků a dalších státních památkových objektů zejména mnoho církevních a náboženských staveb, dále vysoké procento městských budov, vesnické architektury a dalších staveb v krajině i mnoho dalších specifických druhů staveb – technických, vojenských, apod. Významnou složkou nemovitých kulturních památek jsou tzv. drobné stavby, zejména kapličky, Boží muka, ale také exteriérové sochy, sousoší a jiná sochařská díla.“ (Čenová a Sedláková, 2011).

3.6 Ochrana přírody a krajiny

Ochrana přírody spočívá především ve vytvoření souladu mezi světem přírody a lidskými výtvoři. Dosavadním vývojem dochází k stále rostoucím konfliktům, které mohou vyústit v katastrofu (Brůžek a kol., 1989)

3.6.1 Principy ochrany přírody a krajiny

Ochranu přírody upravuje v České republice zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění.

První pokusy o ochranu přírody byly zaznamenány již dávno před naším letopočtem ve staré Číně. V antickém Řecku prosazoval Platón vysazování nových lesů a staroindický císař Ašok vydával první zákony na ochranu zvířat. Vznik ochrany přírody můžeme zařadit do období kolem roku 1819. V tomto období působil německý geograf Alexandr von Humbolt, který poprvé použil termín přírodní památka (Fér a Nováková, 1979).

Snahy o ochranu přírody se objevují také v díle Karla IV. Majestas Carolina (1355). Prvním chráněným územím u nás je Žofínský prales (28. 8. 1838). První zákon o ochraně přírody je z roku 1956 – zákon č. 40/1956 Sb., o státní ochraně přírody a prvním národním parkem byl v roce 1963 vyhlášen Krkonošský národní park.

Ústředním orgánem ochrany přírody je od roku 1990 Ministerstvo životního prostředí ČR. Ochrana se řídí zákonem č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Vstupem do EU byly přijaty Evropské úmluvy o krajině a soustava Natura 2000.

3.6.2 Chráněná krajinná oblast Slavkovský les

Bývalý vojenský výcvikový tábor Prameny se svým rozložením téměř shoduje s nynějším prostorem Chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. Nalezneme jej v trojúhelníku mezi lázeňskými městy Karlovy Vary, Mariánské Lázně a Františkovy Lázně. Chráněná oblast byla zřízena v roce 1974 na ploše o rozloze 610 km². Nadmořská výška oblasti je v rozmezí od 374 m n. m. u řeky Ohře v Karlových Varech až do 981 m n. m. na vrcholu hory Lesný (Friedl a kol., 1991).

4 Metodika

Rešerše

Literární rešerše bude věnována popisu a vysvětlení základních pojmů, kterými jsou v první řadě krajina a krajinný ráz. Bude vysvětlen rozdíl mezi krajinou kulturní a přírodní a popsán výraz sudetská krajina. Budou uvedeny základní údaje o obecném vývoji a využívání krajiny. V návaznosti na to bude popsán vývoj české krajiny od pravěku, zahrnujícím paleolit, mezolit, neolit, dobu bronzovou, železnou, přes středověk až k novověku.

Následně bude pozornost věnována vývoji stavebních slohů od románského slohu, až po současnost s uvedením popisu sledovaných historických prvků, kterými jsou například boží muka, kapličky, kostely nebo hřbitovy.

Samostatná kapitola bude věnována historickým mapám a nastínění vývoje mapování v českých zemích s uvedením stručného popisu I., II., III vojenského mapování.

Zvláštní pozornost bude věnována poválečnému období a době, kdy zde byl vojenský výcvikový prostor Prameny. Uveden bude obecný popis vojenských výcvikových prostorů, důvod jejich vzniku a v našem případě i zániku.

Krátce bude zmíněna problematika týkající se památkové péče a vývoje obecného zájmu o ochranu přírody, návazně pak vznikem a vývojem chráněných krajinných oblastí. Podrobněji bude popsána CHKO Slavkovský les, její poloha a důvod vzniku v právě tomto prostoru.

Vlastní práce

Úvodem vlastní práce bude charakteristika řešeného území, v našem případě oblasti bývalého vojenského prostoru Prameny, s popisem přírodních charakteristik dělených na podmínky geomorfologické, geologické, pedologické, klimatologické a fytocenologické. Uvedené hodnoty budou doplněny mapkami s odpovídající legendou a uvedeným zdrojem. V geomorfologické části bude popsán reliéf krajiny, výškové členění a místa s nejvyšší a nejnižší nadmořskou výškou. Geologická charakteristika území zahrne složení a stavbu krajiny, výčet jednotlivých morfologických celků a mineralogických výskytů. Pedologická část se zaměří na nejrozšířenější půdní typy. Klimatický popis oblasti se bude týkat hodnot průměrných teplot, doby slunečního záření, převládajících větrů, délky vegetační doby, směr větru apod. Fytocenologická část bude obsahovat základní rozdělení lesů.

Textová část, zabývající se vývojem území a analýzou historických prvků, se bude zabývat stručným popisem a vymezením prostoru vybraných lokalit (jednotlivých obcí). Celkem bude věnována pozornost 24 obcím. U každé z nich budou uvedeny první písemné zmínky, způsob obživy původních obyvatel a vývoj počtu obyvatel. Na vybraných historických prvcích, jimiž budou zámky, kostely, hřbitovy, kapličky, boží muka, kříže a mlýny, bude provedeno srovnání počtu a stavu v období poloviny 19. století a v současnosti. K porovnání budou použity mapy I., II. a III. vojenského mapování (dostupné z internetových stránek <http://oldmaps.geolab.cz/>), současné topografické mapy (dostupné z <http://kontaminace.cenia.cz/>) a vlastní šetření v terénu. Výsledky zanesené do jednoduché tabulky budou v případě dochovaných objektů, nebo jako v případě mlýnů u jejich pozůstatků, doplněny souřadnicemi polohy, získanými z internetového portálu <http://www.mapy.cz/>.

V samostatné příloze bude také zpracována mapka s vyznačením dotčených obcí a barevným rozlišením, zda jde o obce zcela zaniklé, sloužící převážně k rekreaci, nebo obce trvale obydlené.

Další samostatnou přílohu tvoří fotodokumentace z terénního šetření (převážně ze zimního období, kdy je terén bez vegetačního pokryvu), obsahující snímky z let 2007 až 2015 pořízené fotoaparátem Nikon COOLPIX 4500 a Nikon COOLPIX L110. Použity budou i studie zmapovaných objektů v rámci projektu "Obnova reliktních obcí Slavkovského lesa", který byl zpracován na podnět MAS Sokolovsko.

V závěru vlastní práce bude provedeno celkové srovnání počtu a stavu jednotlivých sledovaných prvků. V samostatné příloze budou výsledky doloženy grafy a tabulkami. Z výsledků místního šetření, provedených analýz a dostupných informací bude vytvořen návrh zásad pro zvýšení povědomí, zpřístupnění a možností využívání dochovaných prvků. V souladu s principy ochrany kulturních památek a s plánem péče CHKO Slavkovský les budou navrženy podmínky k zachování využití dochovaných historických struktur.

5 Vlastní práce

5.1 Řešené území

Po poválečném odsunu německého obyvatelstva z pohraničních částí západních Čech byl na uvolněném území dřívějšího Císařského lesa, dnes Slavkovského lesa, zřízen vojenský výcvikový prostor Prameny. Tento prostor je vymezen pomyslným trojúhelníkem mezi Karlovými Vary, Mariánskými Lázněmi a Františkovými Lázněmi. Původně sem spadaly obce Arnoltov, Hrušková, Březová, Rovná, Kostelní Bříza, Milíře, Libava, Krásná Lípa, Lobzy, Novina, Paseka, Štědrá, Bystřina, Rudolec, Studánka, Kamenice, Ostrov, Vranov, Dvory, Město Čistá, Nadlesí, Třidomí, Havraní, Staré Sedlo, Krásno, Horní Slavkov, Louka, Dolní Hluboká, Nová Ves, Bohuslav, Popovice, Úbočí, Lázně Kynžvart, Markvartov, Milíkov, Lazy, Žitná, Smrkovec, Šance, Mariánské Lázně, Mnichov, Rájov, Sítiny a Prameny. Hranice byly často měněny a posouvány, a tak byly některé obce z vojenského prostoru opět vyňaty - viz tabulka str. 40-41 (Tomíček, 2006).

Hranice bývalého vojenského prostoru se z velké části shodují s hranicí chráněné krajinné oblasti Slavkovský les. Oblast, kterou tvoří nevysoké, zarovnané pohoří, je vymezeno Tachovskou brázdou a Sokolovskou a Chebskou pánví. Nejvyšším bodem oblasti je, jak sám název napovídá, hustě zalesněný kopec Lesný (981 m. n. m). Nejnižším bodem je koryto řeky Ohře u Karlových Varů (374 m. n. m.). Pro CHKO Slavkovský les jsou typická nezaměnitelná a specifická skalní společenstva, četná a poměrně rozlehlá rašeliniště vrchovištního typu s hojným výskytem pramenišť, bohaté luční porosty, ale i vřesoviště, bažiny a lesní porosty (Friedl a kol., 1991).

5.2 Přírodní podmínky

5.2.1 Geomorfologie

Popisovaná oblast Slavkovského lesa, společně s Tepelskou plošinou a Krušnými horami, tvoří pozůstatek původní horské klenby přetvořené v období třetihor. Ráz tehdy vzniklé paroviny si Slavkovský les zachoval dodnes. Převládají zde ucelené plošiny v nadmořských výškách 700-800 m, které lemují údolí vzniklá vodní erozí. Nejvyšší vrcholy leží na jihozápadním okraji Slavkovského lesa, který byl vyzdvižen v období terciéru. Jde o vrchy Lesný s nadmořskou výškou 981 metrů (nejvyšší vrchol oblasti) a Lysina s nadmořskou výškou 978 metrů (Friedl a kol., 1991).

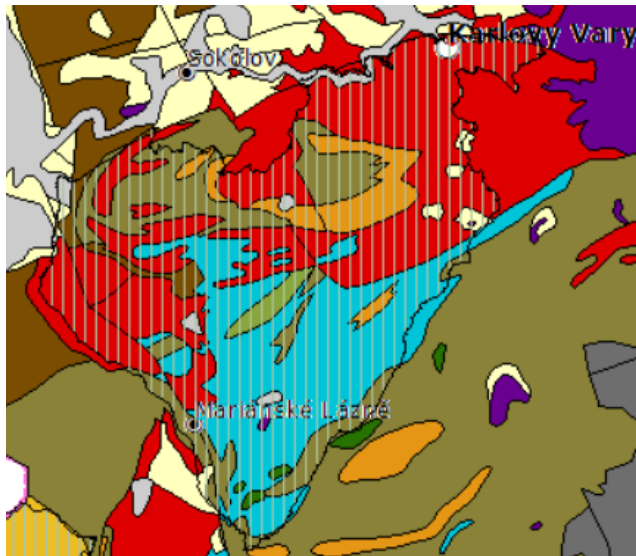
Sopečnou činnost v třetihorách nám dokazují bývalé sopky Andělská Hora nebo Uhelný vrch. Dalším důkazem jsou četné výrony plynů a minerálních pramenů především ve dvou zřídelních oblastech, v okolí Lázní Kynžvart a Mariánských Lázní a v okolí Karlových Varů.

5.2.2 Geologie

Slavkovský les geologicky náleží ke krystaliniku Českého masivu na jehož stavbě se převážně podílejí velmi staré břidlice a prvohorní žuly. Oblast Tepelské vrchoviny je tvořena mariánskolázeňským metabasickým komplexem s výskytem amfibolitů, dioritů a gaber. Prostor mezi Mariánskými Lázněmi a Novou Vsí je charakteristický asi 15 kilometrů dlouhým pruhem hadcových hornin se zajímavými skalními výchozy (Friedl a kol., 1991).

V oblasti se vyskytují rudy stříbra, kobaltu, vizmutu, niklu nebo zinku. Z minerálů se zde nachází argenit, galenit, prousit, pyrargyrit, sfalerit nebo stříbro. V okolí Horního Slavkova a Krásna se vyskytují minerály kassiterit, wolfram, molibdenit, topaz, apatit, fluorit, stannin nebo kafrolit. Zastoupeny jsou i fosforečnany, emplektit, stannoidit, lebník a hematit (Friedl a kol., 1991).

GEOLOGICKÉ SLOŽENÍ

Svislými proužky je vyznačena oblast CHKO Slavkovský les

(<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

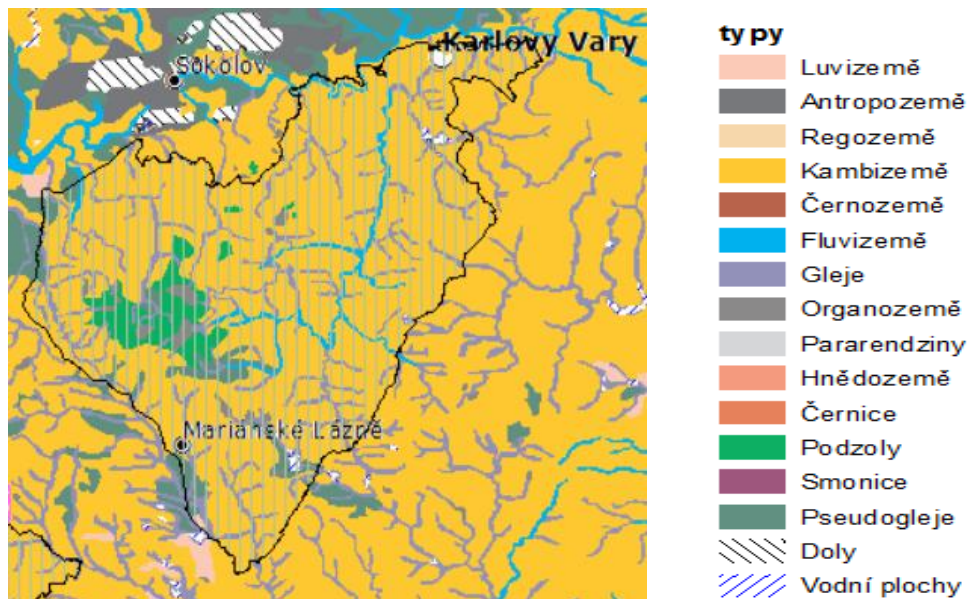
kategorie

- diority a gabra, assyntské a variské
- granitoidy assyntské (žuly, granodiority)
- granodiority až diority (tonalitová řada)
- jednotvárná série moldanubika (svorové ruly, pararuly až migmatity)
- kvartér (hlíny, spraše, písky, štěrky)
- mezozoické horniny (pískovce, jílovce)
- mezozoické horniny alpsky zvrásněné (pískovce, břidlice)
- ortoruly, granulity a velmi pokročilé migmatity v moldanubiku a proterozoiku
- paleozoické horniny zvrásněné a metamorfované (fylity, svory)
- paleozoické horniny zvrásněné, nemetamorfované (břidlice, droby, křemence, vápence)
- permokarbonské horniny (pískovce, slepence, jílovce)
- pestrá série moldanubika (svorové ruly, pararuly až migmatity s vložkami vápenců, erlanů, kvarcitů, grafitů a amfibolitů)
- proterozoické horniny assyntsky zvrásněné, s různě silným variském přepracováním (břidlice, fylity, svory až pararuly)
- tercierní horniny (písky, jíly)
- tercierní horniny alpsky zvrásněné (pískovce, břidlice)
- tmavé granodiority, syenity (durbachitová řada)
- ultrabazity v moldanubiku a proterozoiku
- vulkanické horniny tercierní (čediče, fonolity, tufy)
- vulkanické horniny zčásti metamorfované, proterozoické až paleozoické (amfibolity, diabasy, melafyry, porfyry)
- žuly (granitová řada)

5.2.3 Pedologie

V oblasti Slavkovského lesa je nejrozšířenějším půdním typem hnědozem (65 %), pseudogleje (15 %) a gleje (10 %). Převládají zde hlinitopísčité až písčitohlinité půdy. Vyskytují se i hlinité a jílovitopísčité půdy a své zastoupení mají i půdy organické (rašeliny) a skeletovité (skály) (Friedl a kol., 1991).

PŮDNÍ TYPY

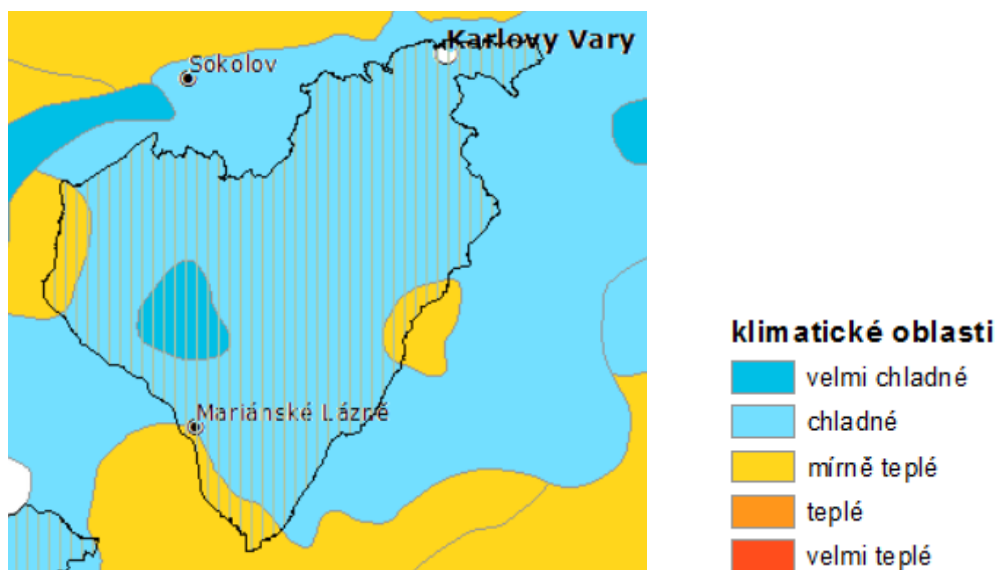
Svislými proužky je vyznačena oblast CHKO Slavkovský les
(<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

5.2.4 Klima

V oblasti převládá mírně teplé klima s dlouhou zimou se sněhovou pokrývkou a krátkým, mírně suchým a mírně chladným létem. Polohy nad 750–800 m n. m. se nacházejí v chladné klimatické oblasti s delší zimou a vlhkým létem.

Průměrné roční teploty jsou v nejnižších polohách 7 až 8 °C, v nejvyšších polohách okolo 5 °C. Průměrné roční srážky jsou okolo 700 mm. Období s průměrnou denní teplotou vyšší než 10 °C je 120 až 140 dní a průměrné teploty vegetačního období (duben až září) činí průměrně 12 °C s průměrným úhrnem srážek 350 až 400 mm. Průměrná doba slunečního svitu v roce kolísá mezi 1600 až 1800 hodinami s relativní hodnotou osvitů okolo 35 %. Převládajícími jsou západní a severozápadní větry. Nejnižší četnost mají větry jižní (Friedl a kol., 1991).

KLIMATICKÉ OBLASTI

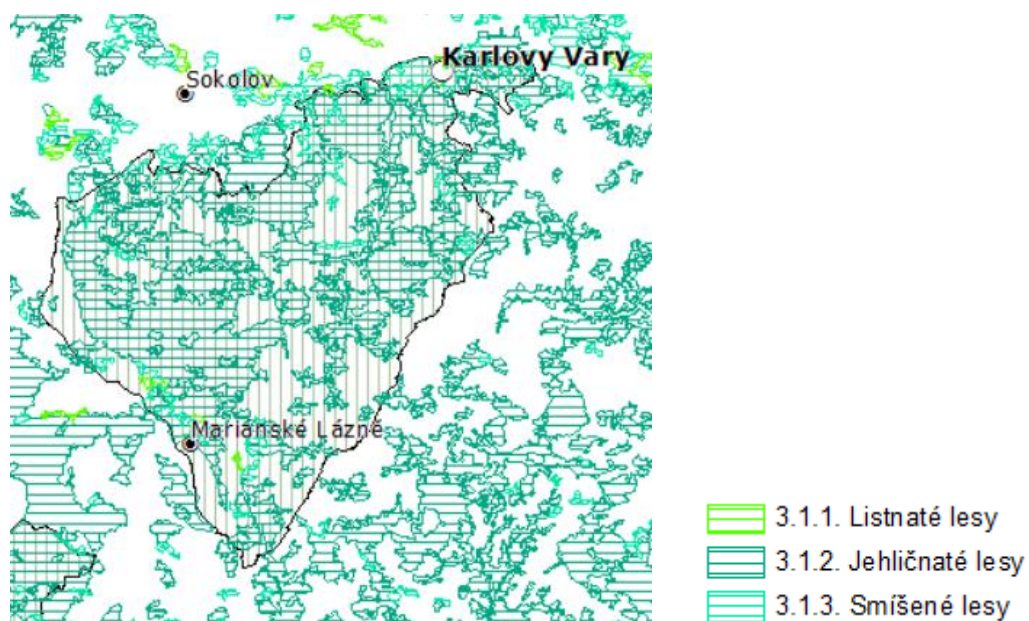
Svislými proužky je vyznačena oblast CHKO Slavkovský les
(<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

5.2.5 Fytocenologie

Vojenský prostor Prameny, potažmo CHKO Slavkovský les, je charakteristický společenstvy lesních a lučních porostů, stále se zvětšujícími plochami pastvin, rozsáhlými rašeliništi s četnými prameništi a specifickými skalními společenstvy.

Lesní společenstva Slavkovského lesa tvoří lužní lesy (olše lepkavá, olše šedá, vrba křehká, jasan ztepilý, střemcha obecná, bez černý, bez hroznatý), suťové lesy (javor klen, javor mléč, buk lesní, jasan ztepilý, jilm drsný, lípa srdčitá, líska obecná, bez černý, bez hroznatý) a bučiny (buk lesní, javor klen, jedle bělokorá, smrk ztepilý). Doubravy se vyskytují jen omezeně (dub zimní, dub letní, borovice lesní, bříza bělokorá). Zastoupení mají i bory, smrčiny, rašelinné bory a březiny. (Friedl a kol., 1991).

LESNÍ POROSTY

Svislými proužky je vyznačena oblast CHKO Slavkovský les
(<http://geoportal.gov.cz/web/guest/map>)

5.3 Vývoj území

Vojenský výcvikový prostor Prameny leží v oblasti, která se původně nazývala Císařský les (Kaiservald). Název Slavkovský les dostala až po II. světové válce. V dávných dobách byl tento hraniční prostor tvořen hustými neprůchodnými lesy. O pravěkém osídlení je jen velmi málo důkazů. Na rozdíl od sousedního Chebska nebo Karlovarska zde nikdy neprobíhal souvislejší archeologický průzkum. Osídlení v době kamenné a paleolitu sice nemůžeme vyloučit, ale důkazy chybí. První drobné, ale hmatatelné důkazy jsou až z období mezolitu a neolitu (Prokop, 1994).

O působení Keltů v tomto prostoru také nejsou konkrétní materiální důkazy, ale podle jazykovědců jejich přítomnost dosvědčuje například název řeky Ohře - Ogara nebo hory Krudum (Jaša, 2010).

Slované se v těchto končinách začali objevovat od počátku 9.-10. století našeho letopočtu a o jejich přítomnosti existují již hmatatelnější důkazy. Prokazatelné jsou například osady Sedlec (původ názvu Sedlčané), Starý Locket, Vranov, Lomnice, Lobzy nebo Bečov (Kuča a Zeman, 2006).

Na konci 12. století a na počátku 13. století dochází k německé kolonizaci území. K obsazení oblasti slavkovského lesa vedl německé obyvatelstvo především hojný výskyt rudných nalezišť. Původní slovanské obyvatelstvo bylo postupně vytlačováno a asimilováno (Matoušek, 2010). Názvy dřívějších osad byly přejímány a poněmčovány. Německý původ nových osad dodnes dokládají jejich názvy. Nejčastěji se objevuje název "grün", což znamená osadu založenou na rovině, na zeleném drnu (Arnoltov - Arnitzgrün, Novina - Grün, Rudolec - Ruditzgrün), nebo název "bach", tedy potok (Bystřina - Reifenbach, Kamenice - Steinbach, Město Čistá - Lauterbach) (Prokop, 1994).

Jak se uvádí v knize Kapitoly z dějin Sokolovska (Prokop, 1994), většina současných vesnic existovala již počátkem 15. století. Charakter oblasti od nepaměti výrazně ovlivňoval výskyt rud a s tím spojený rozvoj hornictví. Nacházel se zde cín, olovo, měď, stříbro, výjimečně i zlato. První věrohodné zmínky o rudném hornictví jsou již z roku 967 (Bružeňák a Jiskra, 2010). To dalo vzniknout významným horním městům Krásnu, Hornímu Slavkovu a Městu Čistá. Stříbro a olověná ruda se těžily především v okolí Kamenice, Rovné a Krásné Lípy.

Prostor bývalého vojenského tábora Prameny byl od dob kolonizace osídlen převážně německým obyvatelstvem, které tento kraj považovalo za svůj domov. Poválečný odsun Němců a následné vylidnění oblasti mělo proto významný vliv na krajinu a krajinný ráz.

Znovuosídlení českým obyvatelstvem probíhalo i vzhledem k drsným podmínkám jen velmi pomalu. Přednost dostávala města s průmyslovou výrobou a rozvinutým těžebním průmyslem, tedy místa s lepšími vyhlídkami na získání zaměstnání.

Vojenský výcvikový prostor Prameny, zřízený v roce 1946 za účelem ochrany hranic a výcviku vojsk, byl další osudovou ranou pro místní obyvatele i krajinu. České obyvatelstvo, které se zde jen ztěžka zabydlovalo, bylo opět vysídleno. Mnoho obcí zaniklo a nahradily je bunkry, rozlehlá cvičiště, ubytovací a správní objekty, betonové kryty, pozorovatelný a sklady.

5.4 Obce

Obec je místo, sídlo lidí. Je to umělý útvar vytvořený lidmi a určen pro lidi a proto je také lidmi využíván. Vytvořením vojenského výcvikového prostoru nedošlo jen k vystěhování obyvatel, ale při nácviu bojů byly bořeny domy, ničeny celé obce (sídla) a společně s tím mizely i cenné umělecké památky. Oblast vojenského výcvikového prostoru Prameny původně zahrnovala 43 obcí. Následnými úpravami hranic byly některé z prostoru vyňaty, nebo se jich hranice dotýkala jen okrajově. Svou alespoň z části zachovalou původní podobu i s památkami a trvalým osídlením má v současnosti jen malá část obcí (Hrušková, Kamenice, Kostelní Bříza, Nová Ves, Prameny a Rudolec,). Větší část představují obce zaniklé, místa obydlená jen velmi řídko sloužící převážně k rekreaci a chataření. (Arnoltov, Dolní Hluboká, Lazy, Lobzy, Louka, Novina a Třídolí). Zbytek tvoří vesnice zcela zaniklé (Bystřina, Krásná Lípa, Město Čistá, Milíře, Ostrov, Paseka, Smrkovec, Studánka, Vranov a Žitná).

Zvláštním případem je obec Rovná. Původní, dnes zaniklá vesnice Rovná ležela níže pod kopcem, chráněna před větry. Dnešní obec Rovná byla vystavěna až v 60. letech 20. století na kopci nad bývalou obcí jako vzorová socialistická vesnice.

Obce, jejichž území bylo součástí území vojenského újezdu - převzato (Tomíček 2006)

Název obce (Český název, Původní název)	Katastrální území v ha			Počet obyvatel (sčítáno 1930)	Poznámka ve směrnici k 1.7.1950/H-1/
	Celé obce	Zabrané VÚ			
		Návrh	Skuteč Nost		
Arnoltov – Arnitzgrün	508	508	508	398	Část
Hrušková – Birndorf	583	583	583	348	Celá
Březová – Prösau	233	233	*	127	Část
Rovná – Ebmeth	617	617	617	348	Celá
Kostelní Bříza - Kirchenbirk	447	447	447	347	Celá
Milíře – Kohling	585	585	585	76	Celá
Libava- Liebau	258	258	*	204	Část
Krásná Lípa – Schönling	697	697	697	660	Celá
Lobzy – Lobs	555	555	555	193	Celá
Novina – Grün	196	196	196	96	Neuvedena
Paseka – Schwand	236	236	236	73	Neuvedena
Štedrá – Müln	288	288	*	193	Část
Bystřina – Reichenbach	196	196	196	157	Celá
Rudolec – Ruditzgrün	541	541	541	268	Část
Studánka – Schönbrunn	625	625	625	233	Celá
Kamenice (Štampach) - Steinbach	377	377	377	376	Celá
Ostrov (Verda) – Wöhr	383	383	383	246	Celá
Vranov – Frohnau	1577	1577	1577	326	Celá
Dvory – Hofen	423	423	*	182	Část
Město Litrbachy (Čistá) - Lauterbach Stadt	1392	1392	1392	1192	Celá
Nadlesí – Nadllesgrün	471	471	*	425	Část
Třidomí – Dreihäuser	531	531	**	112	Neuvedena
Havraní (Háje) - Rabensgrün	331	331	*	194	Neuvedena
Staré Sedlo – Altsattel	667	667	*	1909	Část
Krásno – Schönfeld	1338	1338	*****	2133	Část
Horní Slavkov - Schlaggenwald	1508	1000	***	3288	Část
Louka – Grün	1139	1139	1139	818	Celá
Dolní Hluboká - Unter-Tiefenbach	524	524	**	419	Celá
Nová Ves – Neurorf	1557	1557	1557	1028	Celá
Bohuslav – Paslas	231	231	*	126	Neuvedena
Popovice – Pfaffengrün	236	236	*	175	Neuvedena

Úbočí – Amonsgrün	1223	1223	*	495	Část
Lázně Kynžvart - Bad Königswatr	4161	3000	***	1858	Část
Markantov – Morkusgrün	440	440	***	181	Neuvedena
Milíkov – Miltiau	926	926	*	437	Část
Lazy – Persberg	417	417	417	885	Celá
Žitná – Rockendorf	549	549	549	424	Celá
Smrkovec – Schönficht	551	551	551	562	Celá
Šance – Schantz	698	465	****	588	Neuvedena
Mariánské Lázně - Marienbad	861	210	***	7202	Neuvedena
Mnichov – Einsiedl	985	985	*	888	Část
Rájov – Rojau	1609	800	*	576	Neuvedena
Sítiny – Rauschenbach	868	868	*	410	Část
Prameny – Sangerberg	2471	2471	2471	1527	Část

* Obec vyňata; **Hranice prochází obcí; ***Posun hranice; ****Na hranici; *****Hranice mimo obec

5.4.1 Arnoltov – Arnitzgrün

Název kolonizační obce Arnoltov, který byl ustaven v roce 1923, je patrně odvozen od původního Arnoldsgrün. Již v josefínském katastru z roku 1787 je veden jako Arnitzgrün - Arnoltova novina (Bružeňák a Jiskra, 2010). Obec je součástí města Březová. Nachází se v kopcovité krajině asi 8 km jihozápadním směrem od Sokolova, poblíž rychlostní silnice R6, v nadmořské výšce 525 m.

Nejstarší písemná zpráva z lenních knih je z roku 1360 (Beranová Vaicová, 2005). Místní obyvatelé v dřívějších dobách hospodařili na polích, která ale nepřinášela vysoké výnosy. Zkoušeli zde pěstovat i chmel. Dalším zdrojem obživy byly mlýny - pily nebo práce v textilce v nedalekém Libavském Údolí.

Většina obyvatel se klonila ke katolickému náboženství, ale existovala tu i početná židovská komunita. První dochované zmínky jsou z roku 1664. K roku 1724 se uvádí, že zde žily 4 židovské rodiny s 22 členy. Nárůst započal v 2. polovině 18. století a z této doby pochází i nedaleký židovský hřbitov. V polovině 19. století zde již žilo 20 rodin. V obci byla židovská škola a malá modlitebna. Kolem roku 1868 komunita zanikla (Jaša, 2010).

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	56 domů	346 obyvatel
1900	57 domů	358 obyvatel
1930	63 domů	398 obyvatel
1991	14 domů	45 obyvatel

V období, kdy oblast spadala do vojenského prostoru, využívalo vojsko objekty v obci pro svou potřebu, a proto byla ušetřena před demolicí. Přímo nad obcí vyrostl rozlehlý vojenský tábor navazující na tábor v Kostelní Bříze. Po táborech dnes nezbyla v krajině žádná památka a na jejich místě jsou pastviny. Žije zde jen několik trvale bydlících obyvatel. Nová výstavba neprobíhá a většina dochovaných stavení slouží k rekreaci jako chaty nebo chalupy.

Historické prvky

V místě, kde se silnice z Arnoltova napojuje na bývalou hlavní silnici Sokolov- Cheb, byl okolo roku 1830 postaven jednopatrový klasicistní zámek Spiegel, později přebudován na zájezdni hostinec. Po roce 1945 stavbu využíval státní statek, zámek chátral a měl být zbořen. Počátkem 90. let 20. století prošel neúspěšnou privatizací a v současnosti je opuštěný

a zdevastovaný. Dne 24. června 1996 byl objekt bývalého zámku Spiegel u Arnoltova zapsán na státní seznam kulturních památek České republiky (Vyčichlo, 2009-2014a).

Židovská synagoga z 18. až 19. století byla zbořena pravděpodobně v 1. polovině 20. století. Jednalo se modlitebnu neznámého vzhledu a velikosti s asi 50 sedadly. V roce 1872 byla prodána k adaptaci na byt. Dnes na jejím místě stojí zděný domek (Valenčík, 2015).

Židovský hřbitov, spíše jeho zbytky, nalezneme v porostu březového hájku, cca 400 metrů jihozápadně od obce. Založen byl pravděpodobně v 18. století na rozloze 1888 m². Je vymezen kamennými sloupky, které byly dříve doplněné plaňkovým plotem. Nalézá se zde 19 stojících a 6 povalených stél. Jde převážně o jednoduché stély venkovského (rustikálního) typu. Nejstarší je datována k r. 1833. Hřbitov byl za války zničen nacisty. (Rozkošná a Jakubec, 2004). V současnosti je vypracována projektová dokumentace na jeho úpravu.

V obci stávala středně velká zděná kaple Panny Marie čtvercového půdorysu se stanovou střechou. Kaplička stávala po levé straně na odbočce ke Kostelní Bříze. Dochovalo se jen obdélné zdivo (1,2 x 0,55 m) vysoké 0,3 m, původně mělo modrou barvu (Valenčík, 2015).

Z map III. vojenského mapování se dá dále vyčíst, že u cest kolem obce stály dva kříže a boží muka.

K obci patřil Finkův mlýn (Finkemühle), stojící na potoce Velká Libava. Původně složil jako pila, vyrábějící prkna, fošny, šindele, a dřevitou vatu. Sloužil také jako hostinec. První zmínky o mlýně jsou z roku 1760. Za první republiky pohánělo mlýnské kolo malou elektrickou turbínu k výrobě elektřiny pro osvětlení mlýna. Do dnešní doby se dochovaly pouze pro veřejnost nepřístupné ruiny (Jaša, 2010).

Dalším mlýnem na potoce Velká Libava, patřícím k obci Arnoltov, byl hamr nazývaný Walzwerk. Sloužil ke zpracování železa. Zakreslen je poprvé na mapách z roku 1877. Při odchodu vojáků z prostoru byl srovnán se zemí.

Na potoce Velká Libava stával ještě další mlýn, říkalo se mu Säge - Pila. V mapách se objevuje až v roce 1877. Také on byl zcela zničen vojáky.

Památká	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Zámek	1	1	nevyužívaný, chátrá 50°7'29.930"N 12°35'26.586"E
Židovský hřbitov	1*	1	poničen, v lesíku západně od obce, zpracován projekt na obnovu 50°6'50.751"N 12°35'18.166"E
Kaplička	1	1**	kaple Panny Marie, zbytky obvodového zdiva, střed obce 50.11432°N, 12.596312°E
Boží muka	1	0	nedochováno
Kříž	2	1	při polní cestě jižně od obce 50°6'36.336"N 12°36'0.266"E
Mlýn	3	1**	Finkův ml., zbytky obvodových zdí a základů 50°6'54.566"N 12°34'47.189"E,

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen

** zaniklý, ruiny

5.4.2 Bystřina – Reichenbach

V údolí Velké Libavy, při soutoku s Černým potokem, v nadmořské výšce okolo 580 metrů, se nacházela kolonizační vesnice Bystřina - Reichenbach (Bohatý potok). Nejstarší písemné zmínky jsou z roku 1370. Místní obyvatelé pracovali většinou na polích, v lese a v dolech (Jaša, 2010).

Z důvodu zřízení vojenského prostoru bylo místní obyvatelstvo vystěhováno a celá oblast byla následně nenávratně zničena. Později na původních základech starých domů vznikla malá zapadlá chatová osada Bystřina. Ostatní plochy zarostly náletovými dřevinami a bolševníkem.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	26 domů	172 obyvatel
1900	26 domů	151 obyvatel
1930	32 domů	160 obyvatel

Historické prvky

K obci patřily tři mlýny, které potkal stejný osud. Přestože přečkaly až do poválečných dob, byly následně vojskem zcela zničeny. První, Dorscheův mlýn (Dorschermühle), později nazývaný Lesní mlýn, sloužil ke zpracování mouky a na jeho místě dnes stojí malá elektrárna. Druhým mlýnem na mouku byl Gerstnerův mlýn (Gerstnermühle). Oba se objevují již v mapách I. vojenského mapování z roku 1764-1768. Mlýn U smrku (Fichtenmühle) je zakreslen v mapách II. vojenského mapování z let 1836-1852 (Jaša, 2010).

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Boží muka	1	0	nedochváno
Mlýn	3	1	Dorscheův ml., dnes malá elektrárna 50°6'28.409"N 12°38'1.544"E,

5.4.3 Dolní Hluboká - Untertiefenbach

V údolí Dolského potoka, mezi obcemi Krásno a Bečov nad Teplou, v nadmořské výšce 540 m, leží obec Dolní Hluboká. V současnosti spadá pod město Krásno. První písemné zmínky jsou z roku 1308. Hlavním zdroje obživy bylo vždy hospodaření na polích, chov dobytka a práce na pile (Jaša, 2010).

Původní obyvatelstvo bylo vysídleno, část obce byla zcela zničena. V současnosti je zde 26 domů, sloužících převážně k rekreaci.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	63 domů	423 obyvatel
1900	67 domů	398 obyvatel
1930	70 domů	322 obyvatel
1991	neuvedeno	44 obyvatel

Historické prvky

V obci stojí pozdně barokní kaple sv. Prokopa z let 1754-1755. V důsledku nuceného vysídlení německého obyvatelstva na konci druhé světové války nebyla kaple udržována, vnitřní vybavení bylo rozkradeno nebo zničeno a objekt postupně chátral. V květnu roku 1958 byla kaple sv. Prokopa zapsána na státní seznam kulturních památek České republiky.

V letech 2001-2002 byla provedena částečná rekonstrukce. Došlo k oplechování střechy a zvoničky a byla opravena okna a dveře. Kaple byla nově omítnuta. Interiér zůstal bez vnitřního vybavení (Vyčichlo, 2009-2014).

Nedaleko Dolní Hluboké se nacházel Tříslový mlýn (Lohmühle) a Dolský mlýn (Grundmühle), oba jsou zakreslené v mapách III. vojenského mapování. Dalším mlýnem patřícím k obci Dolní Hluboká byl Novoveský mlýn (Neudorfermühle), zanesený již do map I. vojenského mapování. Podle map zde u cest bývaly ještě dva kříže, boží muka a další kaplička, ležící při cestě do Bečova nad Teplou. Za východním okrajem obce v prudkém svahu leží poničený židovský hřbitov, který není ve starých ani nových mapách zakreslený.

Památk	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Židovský hřbitov	1*	1	poničený, 50°5'53.986"N 12°49'32.273"E
Kaplička	2	1	kaple sv. Prokopa z roku 1754-1755v centru obce, nově zrekonstruována 50°5'54.388"N; 12°49'21.985
Boží muka	1	0	nedochováno
Kříž	2	0	nedochováno
Mlýn	3	1**	Novoveský ml., zbytky obvodových zdí, základy 50°5'32.219"N 12°46'35.705"E,

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen

** zaniklý, ruiny

5.4.4 Hrušková - Birndorf

Nad Lobezkým údolím, v nadmořské výšce okolo 600 m, chráněná bájnou horou Krudum, leží obec Hrušková. Dnes je součástí města Sokolov, od něž je vzdálena asi 5 km jihovýchodním směrem. První písemné zmínky o obci jsou z roku 1290 a původně nesla jméno Nothaftsgrün (Bružeňák a Jiskra, 2010). Obyvatelé pracovali většinou v dolech nebo se živili drobným hospodářstvím.

Jelikož celá obec spadala do vojenského prostoru, nevyhnula se ani ona vysídlení obyvatelstva. Prázdná stavení sloužila k ubytování vojáků. Obec sice dál chátrala, ale byla tím uchráněna před úplnou demolicí.

V nedávné době vznikla nedaleko od obce zatopením povrchového dolu vodní nádrž Michal, využívaná jako velké přírodní koupaliště. Z obce Hrušková se tak pomalu stává rekreační příměstská zóna. Rekreační a klidné bydlení sem přicházejí hledat především obyvatelé z nedalekého Sokolova.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	49 domů	347 obyvatel
1900	55 domů	335 obyvatel
1930	58 domů	348 obyvatel
1991	12 domů	28 obyvatel

Historické prvky

V obci byla kaplička a vedle dosud stojícího pomníku obětem I. světové války (50°9'18.517"N 12°42'42.338"E) stával mariánský sloup.

Památky	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kaplička	1	0	nedochováno
Boží muka (mariánský sloup)	1	0	nedochováno
Kříž	1+2*	2	dva kříže v soukromé zahradě* 50°8'36.899"N 12°42'0.993"E 50°8'37.084"N 12°42'1.804"E

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen

5.4.5 Kamenice – Steinbach

Kolonizační vesnice složená původně ze dvou částí – Horní a Dolní Kamenice se nachází asi 6 km jižně od Sokolova, v nadmořské výšce 650 až 700 m. První písemné zmínky nás zavádějí do roku 1238. Malé výnosy na polích byly způsobeny drsným podnebím. Lidé si hledali obživu v okolních obcích, kde pracovali jako zedníci nebo havíři. Obec je spojována se známým rodem pánů ze Steinbachu (Štampachu). V obci byla v období 18. a 19. století také židovská modlitebna (Jaša, 2010).

Nad obcí, v místě, kde jsou dnes pastviny, byl zřízen jeden ze základních táborů pro vojenské jednotky. Jako v mnoha jiných obcích, tak i zde bylo obyvatelstvo vystěhováno a část domů zbořena. Přesto, že místu hrozil úplný zánik, obec stále žije nejen přítomností chatařů, ale staví se tu i nové domy.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	62 domů	369 obyvatel
1900	69 domů	374 obyvatel
1930	64 domů	376 obyvatel
1991	15 domů	47 obyvatel

Historické prvky

V obci stával lovecký zámek z roku 1756, který několikrát zničil požár a nakonec byl v šedesátých letech 20. století zbourán (Jaša, 2010; Musil a kol., 2005).

Za vesnicí, na kopci zvaném Knoch, můžeme dodnes navštívit kapličku Máří Magdalény, která je doložena mapami I. josefského mapování z roku 1764. Téměř rozpadlá kaplička se v roce 2007 dočkala úplné rekonstrukce a poblíž bylo vybudováno i vyhlídkové místo.

K obci patřil mlýn na Březovském potoce, zvaný Chladný mlýn (Kühlohmühle). Doložen je na mapách II. a III. vojenského mapování pod názvem Kühloh - Mühle. Mlýn sloužil, jak uvádí Jaša (2010), jako pila na dřevo a byl zde i výčep.

Na konci obce se nachází pomník padlým v I. světové válce (50°7'43.276"N 12°39'0.291"E), na který je zpracován projekt na úpravu.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kaplička	1	1	kaplička Máří Magdalény, opravená r. 2007 50°7'55.941"N 12°38'24.997"E
Kříž	1*	1	poničený, u silnice na horním konci obce 50°7'53.483"N 12°38'43.251"E
Zámek	1	0	lovecký zámek, zbořen v 60. letech 20.stol.
Mlýn	1	1**	Chladný ml., zbytky obvodových zdí a základů 50°8'7.663"N 12°39'27.753"E

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen   ** zaniklý, ruiny

5.4.6 Kostelní Bříza - Kirchenbirk

Kostelní Bříza spadá pod město Březová. Nachází se v nadmořské výšce 610 m, asi 6 km na jih od Sokolova. Vznik místa původně nazývaného Birk, později Kirchenbirk, není přesně znám. První písemné zmínky jsou z roku 1370. Kdysi tu stával dřevěný kostelík a panský poplužní dvůr (Bružeňák a Jiskra, 2010).

Kostelní Bříza plně spadala do výcvikového prostoru a její budovy a zařízení sloužilo vojákům. V nedalekém okolí byly vybudovány velké vojenské tábory sahající až k Arnoltovu. Dnes jsou v těchto místech pastviny a přítomnost tábora dokazují jen staré letecké snímky.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	51 domů	342 obyvatel
1900	51 domů	379 obyvatel
1930	55 domů	347 obyvatel
1991	21 domů	50 obyvatel

Historické prvky

Na nejvyšším místě v obci stojí společně se zaniklým hřbitovem pozdně barokní kostel sv. Petra a Pavla. První zmínky, tehdy ještě o dřevěném o kostelu, jsou z roku 1410. Kdy byl postaven kostel zděný není známo. Do dnešní podoby byl přestavěn mezi roky 1802-1804. Věž byla přistavena v roce 1842 (Jaša, 2010). V současné době na kostelu i okolí probíhá rozsáhlá rekonstrukce.

Za hřbitovem, mezi torzy památných lip, stojí památkově chráněná polorozbořená barokní poutní kaple se zvoničkou z druhé poloviny 18. století (Kuča a Zeman, 2006).

Mezi další významné památky patří, nebo spíše patřil, raně barokní zámek v dolní části obce z roku 1767. Dnes tu nalezneme jen polorozbořené obvodové zdi (Beranová Vaicová, 2005).

K zámku patří menší park s mnoha letitými stromy a velkým počtem různých druhů dřevin. Kdysi zde byla oranžerie, okrasná kašna, zahradní besídka ze stříhaných buků a hustá síť cest a cestiček s lavičkami a vyhlídkami. Jak zámek, tak i park dlouhá léta chátral. Na rozdíl od zámku se ale park před několika lety dočkal rekonstrukce.

K obci náležel Nový mlýn (Neuemühle). Zanesen je již v mapách I. vojenského mapování z roku 1764-68.

Na návsi dosud stojí sloupková boží muka. U cesty za zámeckým parkem je poničený kříž a je plánována jeho oprava. Za obcí, vlevo od silnice směrem na Rudolec se dochoval kamenný podstavec kříže a další poničený kříž stojí u polní cesty směrem na Kamenici. V okolí obce dříve stávala ještě tři boží muka, která se nedochovala.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Zámek	1	1**	zničený, stojí pouze obvodové zdi 50°6'53.484"N 12°37'11.629"E
Kostel	1	1	kostel sv. Petra a Pavla, prochází opravou 50°6'59.801"N 12°37'19.69"E
Hřbitov	1	1	poničený, chybí náhrobky, prochází opravou 50°7'1.312"N 12°37'18.715"E
Kaplička	1	1	zděná poutní kaple, silně poničená 50°7'0.698"N 12°37'16.601"E
Boží muka	4	1	zachovalá, na návsi 50°6'57.92"N 12°37'19.251"E
Kříž	4	3	u silnice za zámeckým parkem, plánovaná oprava 50°6'45.968"N 12°37'5.202"E u polní cesty směr kamenice 50°6'56.421"N 12°37'36.582"E u silnice směrem na Rudolec 50°7'24.940"N 12°37'16.895"E
Mlýn	1	1**	Nový ml., zbytky obvodových zdí a základů 50°6'25.932"N 12°36'48.777"E,

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen   ** zaniklý, ruiny

5.4.7 Krásná Lípa – Schönling

V údolí Velké Libavy, v nadmořské výšce asi 600 m, stávala obec Krásná Lípa. První písemné zmínky, jako u většiny místních obcí, jsou z roku 1370. Obživu lidem přinášelo hospodaření na pozemcích, pěstování brambor, řepy, obilí, lnu, chov hovězího dobytka, práce v lese nebo stavba milířů (Jaša, 2010).

V obci zůstalo jen několik domů, z ostatních budov nalezneme jen části základů nebo zavalené sklepy. Působení vojáků ještě dokonalo vybudování přehrady v roce 1962 a zatopení části bývalé obce. Měla sloužit jako zásobárna vody pro socialistickou vesnici Rovná. Místní voda je však silně radioaktivní a jako pitná voda nepoužitelná. Nádrž se od té doby pomalu se zanáší.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	124 domů	743 obyvatel
1900	119 domů	634 obyvatel
1930	99 domů	517 obyvatel

Historické prvky

Nacházel se tu zámek z roku 1588, který byl několikrát přestavován. Šlo o jednopatrovou obdélníkovou budovu s rizalitem na severním průčelí a s klenutými sklepy. K zámku patřil panský dvůr, pivovar a hospodářské budovy (Musil a kol.,2005).

Nad přehradou v lese je schován starý židovský hřbitov se 112 náhrobními kameny, většinou z neopracované žuly. Nejstarší je z roku 1755 (Svoboda, 2006).

Ve vsi, v místech zaplavených přehradou, stával mlýn na mletí obilí, který můžeme nalézt v mapě josefského mapování z roku 1764-1768. Při odchodu vojska byl zcela zničen.

Ke Krásné Lípě náleželo několik dalších mlýnů. Patří sem mlýn Grundmühle, který nalezneme zanesený v mapách z roku 1839. Dále hamr Eisenhammer, na výrobu železného nářadí, zakreslený na mapě I.vojenského mapování z roku 1764-1768. Jižním směrem od obce stával mlýn - pila - Büchl Mühle, zakreslen v mapách z roku 1836. Později byl znám pod jménem Böhmův mlýn (Böhmmühle). Na samotě jižně od Krásné Lípy stával železný hamr Waffenschnide a zakreslen je již na mapách I. josefského mapování z roku 1764-68.

U cesty přes bývalou obec dodnes stojí křížek s kamenným podstavcem. Další křížek je u cesty nad bývalým zámkem, schovaný pod starou lípou. V obci stával i pomník obětem I. světové války, ale nedochoval se (Beranová Vaicová, 2005).

Památky	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Zámek	1	0	zbořen při odchodu vojáků z VVP
Hřbitov židovský	1*	1	poničený, plánovaná oprava 50°5'51.425"N 12°38'44.436"E
Kříž	2	2	zachovalý u silnice směrem Lazy 50°5'24.207"N 12°38'38.297"E částečně poničený u cesty směrem na Kostelní Břízu nad bývalým zámkem 50°7'24.940"N 12°37'16.895"E
Mlýn	5	2**	Eisenhammer 50°5'5.555"N 12°38'46.039"E Böhmův ml., 50°5'26.074"N 12°38'41.559"E zbytky obvodových zdí a základů

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen   ** zaniklý, ruiny

5.4.8 Lazy - Perlsberg

Ve výšce přes 800 m, asi 5 km na západ od Lázní Kynžvart, se rozprostírá obec Lazy. Dříve byla rozdělena na Horní a Dolní Lazy. První písemné zmínky jsou z roku 1370. Většina staveb stávala podél potoka Velká Libava a tvořily je převážně hamry (Jaša, 2010).

Do dnešních dnů se dochovala pouze část Horních Lazů, jejímiž obyvateli jsou převážně chataři a chalupáři. Okolní krajina slouží jako pastviny. Z části Dolní Lazy zbyly jen ojedinělé základy domů v podmáčené půdě.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	150 domů	1283 obyvatel
1900	135 domů	962 obyvatel
1930	136 domů	885 obyvatel
1991	6 domů	15 obyvatel

Historické prvky

Bylo zde nespočet mlýnů, jejichž historie je poněkud nejasná. Stával zde například Kasperův mlýn (Kaspermühle), doložený na mapě z roku 1764. V této mapě je zaznamenán i Strakův mlýn (Starkmühle). V blízkosti Kasperova mlýna se nacházel Hornolazský mlýn, v mapách zakreslený v roce 1836. Železný mlýn (Eisenhammer) byl zanesen již do Mülerovy mapy Čech z roku 1720. Následuje Luční mlýn (Heidemühle), doložený III. vojenským mapováním. Mlýn Vysoká pec (Hochofen) a Dolnolazský mlýn je doložen II. vojenským mapováním.

Nedaleko silnice dosud stojí zděná kaplička z dvacátých let minulého století. Vedle stávala hájenka. Podle starých map se v okolí nacházelo až 13 křížů.

Památky	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kaplička	1*	1	z 20. let 20. stol., opravená 50°3'33.749"N 12°38'23.041"E
Kříž	13	1	u silnice směrem na Kynžvart 50°2'43.49"N 12°37'28.407"E
Mlýn	7	3**	Kasperův ml. 50°2'59.016"N 12°38'32.135"E Železný ml. 50°3'25.204"N 12°38'24.873"E Luční ml. 50°3'46.726"N 12°38'36.615"E zbytky obvodových zdí a základů; přesné počet nelze s jistotou určit

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen   ** zaniklý, ruiny

5.4.9 Lobzy - Lobs

Asi 5 km Jižně od Sokolova se nacházela původně slovanská vesnice Lobzy. Ležela na náhorní plošině mezi pastvinami, v nadmořské výšce kolem 700 m. První písemné zmínky jsou z roku 1370. Lidé se živili různě, nejčastěji hospodařili na polích, chovali dobytek, pracovali v lese nebo také tkali len (Jaša, 2010).

Před odchodem vojáků ze zrušeného vojenského prostoru byly Lobzy srovnány se zemí. Nové osídlení se nezdařilo. Nyní zde stojí jen několik domků z dob socialismu a zemědělský statek.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	41 domů	246 obyvatel
1900	40 domů	228 obyvatel
1930	39 domů	193 obyvatel
1991	4 domy	14 obyvatel

Historické prvky

Pozdně gotický kostel sv. Vavřince tvořil dominantu obce pravděpodobně již od 15. století. Byl zbořen v 60. letech 20. století a na jeho místě dnes stojí kravín. (Čechura, 2012, Krčmář a kol., 2004). U kostela se rozprostíral hřbitov. Dnes se mezi zbytky náhrobních kamenů pasou krávy. Stávala tu i fara z roku 1787 a raritou obce byly čtyři bohatě zdobené oltáře umístěné na místních staveních (Jaša, 2010).

Lobezský mlýn (Lobsmühle), sloužící jako pila, je zakreslen na vojenských josefských mapách z roku 1764.

V obci stával pomník obětem I. světové války a podle map se v okolí nacházelo 11 křížů.

Památky	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kostel	1	0	Kostel sv. Vavřince, zbořen v 60. letech 20.stol.
Hřbitov	1	0	zničen, zbytky náhrobních kamenů
Kaplička - oltář	4	0	nedochováno
Boží muka	1	0	nedochováno
Kříž	11	1	okraj obce u cesty směrem na Podstrání 50°7'57.602"N 12°41'12.707"E
Mlýn	1	1	Lobezský ml., 50°8'3.207"N 12°41'53.287"E, nefunkční, přestavěn na rekreační objekt

5.4.10 Louka - Grün

Obec Louka, v současnosti část obce Nová Ves, leží asi 4 km jihozápadně od Bečova nad Teplou v nadmořské výšce 720 m. První písemné zmínky jsou z roku 1354. Louka se řadila k největším obcím Tepelského okresu. Obživu přinášela práce v lesích, na neúrodných polích a těžba smoly. V obci byly tři rybníky a vedla tudy silnice z Karlových Varů do Mariánských Lázní (Beranová Vaicová, 2005).

Velká část obce i s kostelem byla zničena. V centru obce vyrostl v šedesátých letech minulého století panelový dům. Dosud stojící původní budovy slouží především k rekreaci.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	124 domů	1105 obyvatel
1900	129 domů	935 obyvatel
1930	146 domů	818 obyvatel
1991	7 domů	42 obyvatel

Historické prvky

V obci stával kostel sv. Václava, dokončený v roce 1728. Později přibyla i fara. V roce 1960 byl kostel opraven a složil jako seník. Zbořen byl v roce 1987. Na jeho místě je dnes zastávka autobusu (Čechura, 2012; Krčmář a kol., 2004).

K Louce náležely dva mlýny (hamry), Horní a Dolní Hamr (Ober Hammer a Unter Hammer). Doloženy jsou v mapách II. vojenského mapování.

V okolí, jak se dá vyčíst ze starých map, se nacházelo sedm křížků a tři boží muka. V obci se dochoval poničený pomník obětem I. světové války (50°3'20.793"N 12°48'24.773"E).

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kostel	1	0	kostel sv. Václava, zbořen r.1987
Hřbitov	1	1	50°3'11.738"N 12°48'26.169"E částečně poničen
Kaplička	1	0	nedochováno
Boží muka	3	2	v soukromé zahradě 50°3'21.059"N 12°48'33.2"E poničená, pastviny u silnice směr Nová Ves 50°3'23.716"N 12°48'17.363"E

Kříž	7	5	v místě bývalého kostela 50°3'18.992"N 12°48'30.495"E soukromá zahrada 50°3'20.404"N 12°48'32.476"E soukromá zahrada 50°3'18.604"N 12°48'23.076"E povalečný, pastviny u silnice směr Nová Ves 50°3'23.716"N 12°48'17.363"E u silnice směr Nová Ves 50°3'56.049"N 12°47'38.275"E
Mlýn	2	2**	Dolní m., 50°2'16.054"N 12°49'33.992"E Horní m., 50°2'52.170"N 12°47'56.506"E zbytky obvodových zdí a základů

** zaniklý, ruiny

5.4.11 Město Čistá – Lauterbach Stadt

Mezi Krásnem a Sokolovem, při odbočce na Prameny, stávalo v nadmořské výšce přes 800 m bývalé horní Město Čistá. Bylo jedním z nejvýznamnějších měst Císařského lesa. Nejstarší písemné zmínky jsou z roku 1370. V okolí obce se od středověku těžil cín. V roce 1551 bylo Město Čistá povýšeno na královské horní město. Po vytěžení ložisek se způsobem obživy stalo pěstování lnu a s tím spojené plátenictví a lisování oleje (Jaša, 2010; Tomíček, 2006).

Město zažilo poválečný odsun německého obyvatelstva, nové osídlení českými osídlenci z vnitrozemí i další vysídlení po začlenění obce do vojenského prostoru. Prázdné město nakonec posloužilo armádě k ostrým střelbám, ze kterých je i instruktážní film „Boj o osadu“, který zachycuje jeho totální devastaci.

Dnes se zde nalézají jen zbytky základů a propadlých sklepů. Podle starých stromů, které vše přežily, se dá usuzovat kudy vedly ulice a kde stávali domy. Vše je hustě zarostlé bolševníkem.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	281 domů	1982 obyvatel
1900	261 domů	1634 obyvatel
1930	255 domů	1192 obyvatel

Historické prvky

Největší dominantou města byl původně luteránský kostel sv. Michaela z let 1774–75. V roce 1777 k němu byla přistavěna pozdně barokní věž. Kostel byl zbořen kolem roku 1950 (Čechura, 2012; Krčmář a kol., 2004).

Na východním konci obce stával hřbitov, od nějž vedla křížová cesta ke kostelu. Na původním hřbitově se povalují zbytky náhrobních kamenů a křížová cesta zmizela docela.

K obci patřily ještě usedlosti Horní Ehrlich také, nazývaný Chalupy, Střední Ehrlich a dosud částečně zachovaný Dolní Ehrlich, dnes nazývaný Podstrání.

Mlýny v okolí původně sloužily k důlní činnosti, následně k lisování lněného oleje, nebo sloužily jako pily. Do katastru obce spadal Bühnlův mlýn (Bühnlmühle), dnes jej dokládají jen zbytky obvodových zdí. Záznam o něm nalezneme v mapách z roku 1836. Dále sem spadal Seffův mlýn (Seffmühle), také označovaný jako Lněný mlýn (Leinemühle). Je zakreslen již v mapě z roku 1764. Podstránecký mlýn (Ehrlichmühle), nebo také nazývaný Gaberův mlýn (Gabermühle), fungoval jako pila a v mapách se objevuje v roce 1764. Dalším z řady je Allisův mlýn (Allismühle), doložený v mapách z roku 1767. Níže na toku stával další objekt, Schimerův mlýn (Schimmermühle), zanesen do map z roku 1836. Na jeho základech dnes stojí rekreační chata. Další je dnes již neexistující stavba Zuberůva mlýna (Zubermühle). Mlýn je zanesen do map z roku 1764. Dva mlýny stávaly až do konce války také na Chalupském potoce. Byl to Balassův mlýn (Balassmühle) a Reimondův mlýn (Reimondsmühle). Oba jsou zakresleny již v mapách I. vojenského mapování z roku 1764-68.

Podél silnice, hlavní cesty bývalého města, je dosud zachovaná jírovcová alej z roku 1866. Dále se v obci nacházela kaple sv. Jana Křtitele ze 17. století, nebo pomník obětem 1. světové války (Beranová Vaicová, 2005).

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kostel	1	0	zbořen kol. r. 1950
Hřbitov	1	0	zničen, zbytky náhrobních kamenů
Kaplička	1	0	nedochováno
Boží muka	10	0	nedochováno
Kříž	9	2	u bývalého hřbitova 50°5'58.085"N; 12°44'0-931"E u staré cesty z Čisté do Podstrání 50°5'57.109"N; 12°42'15.258"E

Mlýn	8	1/3**	Bühnlův m., 50°5'9.916"N 12°41'26.405"E Seffův m., 50°5'39.950"N 12°43'7.136"E Gaberův m., 50°5'39.950"N 12°43'7.136"E zbytky obvodových zdí a základů Schimerův m., rekreační chata 50°6'21.969"N 12°41'53.287" E
------	---	-------	---

** zaniklý, ruiny

5.4.12 Milíře – Kohling

Pod bájnou horou Krudum ležela malá obec Milíře. Jak její jméno napovídá, byla známá stavbou mlířů na výrobu dřevěné uhlí potřebného k tavení rud. První písemné zmínky jsou z roku 1423 (Jaša, 2010).

Odsunem německého obyvatelstva a následným působení armády došlo k totálnímu zániku obce. Zachovala se jen jedna budova, bývalá myslivna. Na rozbořených základech původních domů později vzniklo několik chat.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	16 domů	102 obyvatel
1900	17 domů	85 obyvatel
1930	20 domů	76 obyvatel

Historické prvky

K obci náležela Nellyina pila (Nellysäge), později uváděna jako Schneidenský mlýn, ležící na Lobežském potoce. Zakreslen je na mapách II. vojenského mapování.

Podle starých map bylo v krajině možno nalézt čtyři kříže.

Památky	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kříž	4	0	nedochováno
Mlýn	1	1**	Schneidenský m., 50°7'49.540"N 12°41'51.279"E nefunkční, přestavěn na rekreační objekt

** zaniklý, ruiny

5.4.13 Nová Ves – Neudorf

V kopcích nad Bečovem nad Teplou leží v nadmořské výšce 740 m obec Nová Ves. První písemné zmínky spadají do roku 1364 (Jaša, 2010).

Neutěšený vzhled vesnice podtrhuje původní zchátralá výstavba doplněná novodobými paneláky a torzo socialistického kulturního domu.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	172 domů	1492 obyvatel
1900	191 domů	1283 obyvatel
1930	193 domů	1028 obyvatel
1991	26 domů	205 obyvatel

Historické prvky

Nejvýznamnější památkou je kostel Nejsvětější Trojice z let 1732–35, stojící uprostřed obce. Prožil období, kdy byl využíván jako kulturní dům nebo sklad. Poté dlouhá léta chátral. V současné době prochází postupnou rekonstrukcí, vnitřní vybavení je však již ztraceno a rozkradeno (Beranová Vaicová, 2005).

Hřbitov s kapličkou za obcí byl v posledních letech opraven. Poblíž stojí sousoší nejsvětější Trojice. V obci stával i pomník obětem I. světové války (Beranová Vaicová, 2005, Jaša 2010). Dnes již neexistuje, byl zničen. V okolí bylo možno spatřit pět křížků a tři boží muka.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kostel	1	1	postupně rekonstruován 50°5'2.289"N 12°46'25.824"E
Hřbitov	1	1	opravený 50°5'15.266"N 12°46'10.12"E
Kaplička	1	1	opravená, na hřbitově 50°5'14.761"N 12°46'10.367"E
Boží muka	3	1	u staré cesty ze Starého Dvora do Nové Vsi 50°5'13.199"N 12°47'42.207"E
Kříž	5	2	železný kříž za obcí při silnici směrem na Louku 50°4'58.189"N 12°46'38.495"E u silnice v části Starý Dvůr 50°5'16.509"N 12°48'39.607"E

5.4.14 Novina - Grün

Novina, jak napovídá její název, byla původně kolonizační vesnice. Ležela v kopcích asi 4 km jižně od Sokolova, v nadmořské výšce 630 m. Obživou pro obyvatele byla práce na polích, chov dobytka, práce v dolech nebo v lese. První písemné zápisy jsou z roku 1370. V roce 1898 je v obci uváděno 22 domů se 124 obyvateli (Jaša 2010). V současné době je ve vesnici jen několik obydlených domů.

Historické prvky

K obci patřily dva mlýny. Medvědí mlýn (Bärenmühle), sloužící jako pila, je zanesen v mapách I. vojenského mapování. Železný mlýn (Eisenhammer) se objevuje až v mapách III. vojenského mapování.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kříž	2*	2	u silnice na kraji obce 50°8'57.702"N 12°40'45.116"E u silnice ve středu obce 50°8'50.982"N 12°40'49.481"E
Mlýn	2	1+1**	Medvědí mlýn nefunkční, přestavěny na rekreační objekt 50°8'50.339"N 12°41'47.417"E Železný mlýn, zbytky obvodových zdí a základů 50°9'20.829"N 12°41'26.869"E

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen   ** zaniklý, ruiny

5.4.15 Ostrov – Wöhr

Kolonizační obec Ostrov stávala přibližně 11 km na jih od Sokolova v nadmořské výšce přes 700 m. První písemné zmínky jsou z roku 1370 (Beranová Vaicová 2005)..

Také zde bylo původní obyvatelstvo vystěhováno a obec zničena armádou. Přítomnost vesnice dokazují jen zarůstající základy budov, pokřivené patníky a probořené sklepy.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	54 domů	300 obyvatel
1900	53 domů	253 obyvatel
1930	48 domů	246 obyvatel

Historické prvky

K obci náležely dva mlýny, doloženy na mapě stabilního katastru z roku 1839. Jsou to mlýny podobného jména, Peint Mühle a Mühlpeint.

Vedle mlýna Mühlpeint leží povalená boží muka z roku 1859. Další poničená boží muka můžeme nalézt uprostřed bývalé obce. Ve středu obce dosud také stojí pomník obětem I. světové války (50°5'9.817"N 12°36'51.249"E). U cest v okolí stávalo dalších pět křížků a boží muka.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Boží muka	3	2	vedle bývalého mlýna Mühlpeint * 50°4'34.920"N 12°35'59.957 středu obce 50°5'8.330"N 12°36'53.721"E
Kříž	5	0	nedochováno
Mlýn	2	1**	Mühlpeint, zbytky obvodových zdí a základů 50°4'34.920"N 12°35'59.957"E

** zaniklý, ruiny

5.4.16 Paseka – Schwand

Menší kruhová obec založená na místě vykloučeného lesa ležela přibližně 4 km na jih od Sokolova v nadmořské výšce okolo 700 m. První zápisy jsou z roku 1370. Místní lidé se živili především prací v lese nebo předením lnu (Jaša, 2010).

Obec již neexistuje, nalézt můžeme jen nepatrné zbytky, které pohlcuje bujný porost.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	14 domů	79 obyvatel
1900	13 domů	71 obyvatel
1930	12 domů	73 obyvatel

Historické prvky

Býval zde jeden křížek s kamenným podstavcem, který se nedochoval.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kříž	1	0	nedochováno

5.4.17 Prameny – Sangerberg

Lázeňské Město Prameny prožívalo období největší slávy na přelomu 19. a 20. století. Původně kolonizační ves leží necelých 10 km na sever od Mariánských Lázní, v nadmořské výšce okolo 720 m. První zmínky jsou z roku 1357. Okolí bylo bohaté na stříbro a cín, a tak se zde rozvíjela hornická činnost. Obyvatelé se také věnovali chovu dobytka obdělávání polí a pěstování chmele, se kterým se zde čile obchodovalo. Od poloviny 19. století se začal projevovat vliv lázeňství a vzhled města se výrazně měnil (Jaša, 2009).

V poválečných letech se Prameny staly hlavním velitelským sídlem bývalého vojenského výcvikového tábora. Již po roce však bylo velitelství přestěhováno do nedalekých Lázní Kynžvart. V okolí obce se nacházelo pět vojenských táborů, sklad munice, autopark a střelnice. Na ně navazoval tábor a vozový park mezi Prameny a Novou Vsí. Na místě opuštěných vojenských prostor je dnes zřízena PR Vlček a NPR Pluhův bor (Tomíček, 2006).

Původní rozloha obce se výrazně zmenšila. Většina domů byla zbořena. Na jejich místě byly za dob socialismu postaveny tehdy moderní domky - okály. Obec prochází těžkým obdobím, potýká se s vysokými dluhy, všeobecným nezájmem a pozvolným odchodem obyvatel. Zbylé domy i okolí pustne.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	253 domů	2335 obyvatel
1900	290 domů	2161 obyvatel
1930	274 domů	1527 obyvatel
1980	25 domů	232 obyvatel
1991	37 domů	135 obyvatel

Historické prvky

Dominantu města tvořil od nepaměti kamenný gotický kostel sv. Linharta z roku 1357. Později byl přestavěn v barokním slohu a v roce 1661 byla přistavěna věž se zvony a věžními hodinami. V roce 1958 byl zbořen (Krčmář a kol., 2004).

Cenný byl i hřbitov na kterém se nacházely okázalé pomníky bývalých bohatých obchodníků s chmelem. Byla zde i honosná hrobka velkoobchodníka Adama Tanzera z let 1870-1871, postavena v pseudogotickém stylu. Vše bylo definitivně zničeno v roce 1958.

Kameny byly rozprodány a terén srovnán buldozery. Velký kříž, který zde stával, je dnes umístěn před kostelem v nedalekém Mnichově. (Jaša, 2009).

Na hadcové skále poblíž silnice na Novou Ves stojí známé Tři kříže z roku 1849 (Jaša, 2009). Podle starých map stávalo v obci a okolí až dalších 15 křížků, 12 božích muk, 7 kapliček zděných a jedna dřevěná kaplička. Dochoval se jen zlomek. Z některých jen podstavec nebo hromada kamení.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kostel	1	0	zbořen r.1958
Hřbitov	1	1**	zničen r. 1958, kamenné zbytky Tanzerovy hrobky a náhrobků 50°2'59.760"N 12°44'21.023"E
Kaplička	8	1	kaple Panny Marie, zbytky obvodových zdí na kopci v lese severozápadně od obce 50°2'52.567"N 12°43'9.762"E
Boží muka	12	3	na okraji lesa severozápadně od obce 50°3'35.618"N 12°43'22.122"E u bývalého hřbitova u cesty směr Mnichov 50°3'1.892"N 12°44'18.049"E v lese za obcí vlevo od silnice směrem na Kynžvart 50°2'33.816"N 12°43'26.448"E
Kříž	18	5	povalený v pastvinách vlevo od silnice 50°3'35.618"N 12°43'22.122"E, za obcí vpravo u silnice směrem na Krásno 50°3'10.920"N 12°43'49.468"E u polní cesty směr Sítiny 50°2'54.254"N 12°44'0.591"E u polní cesty směr Sítiny 50°2'28.259"N 12°44'21.448"E v centru obce 50°2'57.230"N 12°43'59.510"E Tři kříže u silnice směrem na Vovou Ves 50°3'56.644"N 12°44'59.918"E

** zaniklý, ruiny

5.4.18 Rovná – Ebmeth

V údolíčku, asi 7 km jižně od Sokolova, mezi obcemi Kostelní Bříza a Bystřina, stávala původní německá kolonizační ves Ebmeth - Rovná. První písemné zmínky jsou z roku 1370 (Jaša, 2010).

Původní obec Rovnou postihl osud podobný ostatním obcím v této lokalitě, tedy vystěhování původního obyvatelstva v roce 1945, následné začlenění do vojenského prostoru a úplné zničení vesnice. Tu dnes připomínají jen staré stromy, zbytky základů a zarostlé a jen stěží rozeznatelné hlavní cesty.

Dnešní nově postavená Rovná leží na kopci nad původní obcí. Vystavěna byla až po roce 1960 jako první socialistická vesnice s bydlením v panelových domech, s výstavbou jeslí, školky, školy, obchodů, pošty, restaurace, kina, zdravotním zařízením a sportovním areálem.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	90 domů	596 obyvatel
1900	91 domů	461 obyvatel
1930	74 domů	348 obyvatel
2001	28 domů	598 obyvatel

Historické prvky

V původní obci stávala kaplička a pomník obětem I. světové války. Podle map se dá ještě usuzovat, že cesty zdobilo šest křížků a jedna boží muka.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kaplička	1	0	nedochováno
Boží muka	1	0	nedochováno
Kříž	6	0	nedochováno

5.4.19 Rudolec – Ruditzgrün

V nadmořské výšce kolem 500 m, asi 6 km od Sokolova, se nachází původně kolonizační vesnice Rudolec. Lidé se zde živilí hlavně obděláváním polí, pěstováním chmele a také chovem ryb. První písemné zmínky máme z roku 1370 (Jaša, 2010).

Většina původní obce byla zničena. Ráz vesnice byl zcela narušen ve 20. století, kdy zde vyrostly paneláky a tehdy moderní řadové domky – okály.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	45 domů	238 obyvatel
1900	48 domů	243 obyvatel
1930	45 domů	268 obyvatel
1991	51 domů	174 obyvatel

Historické prvky

K obci náležel Heintlův mlýn (Heinlmühle), který byl postaven snad již ve 14. nebo 15. století (Jaša, 2010).

V obci se nachází pomník obětem I. světové války (50°7'53.403"N 12°36'58.646"E) a na křižovatce nad obcí, směrem na Kostelní Břízu, stojí kamenný podstavec kříže. Na oba objekty je zpracován projekt na obnovu a úpravu okolí.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kříž	2	1	na křižovatce směrem na Kostelní Břízu 50°7'37.556"N 12°37'22.612"E
Mlýn	1	1**	Heintlův m., zbytky obvodových zdí a základů 50°8'15.882"N 12°37'38.061"E

** zaniklý, ruiny

5.4.20 Smrkovec – Schönficht

Původně kolonizační ves s německým názvem Schönlicht se rozkládala pod kopcem Kozák v nadmořské výšce okolo 700 m. První zmínky jsou z roku 1355. Tehdejší lidé stavěli okolo vsi milíře a později se zde těžilo stříbro. Pole zde byla neúrodná, proto se zde rozšiřovala různá řemesla (Jaša, 2010).

Také zánik této obce má na svědomí armáda. Dochovalo se jen pár základů, provalených sklepů a vzrostlé stromy lemující parcely. V roce 1978 (Jaša 2010) byla za obcí zřízena raketová základna, po které zůstaly opuštěné budovy, jasně patrné terénní úpravy a zákopy.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	94 domů	731 obyvatel
1900	98 domů	609 obyvatel
1930	101 domů	562 obyvatel

Historické prvky

Nejdůležitějším historickým prvkem ve Smrkovci byl farní kostel zasvěcený svatému Václavu. Uvádí se, že jeho vznik spadá už do 13. století. Postupem času prošel původně gotický kostel několika přestavbami a jeho rozloha se podstatně zvětšovala. Zbořen byl v padesátých letech minulého století. Poblíž kostela stávala fara a u kostela se rozprostíral hřbitov, na jehož místě dodnes nalezneme jen roztroušené a poničené náhrobní kameny (Čechura, 2012; Krčmář a kol., 2004).

Na můstku vesnické silnice stávala malá dřevěná Svatojánská kaplička z roku 1820. Další malá hrázděná kaplička z roku 1904 byla za hřbitovem (Jaša, 2010). V prostoru obce se podle starých map nacházely ještě čtyři křížky u cest a dvě boží muka.

Ke Smrkovci patřily dva mlýny. Údolní mlýn (Grundmühle) je již na mapách I. vojenského mapování z let 1764-1768. Mlýn Peintmühle je zakreslen v mapě II. vojenského mapování z roku 1877-1880.

V centru bývalé obce se dochoval pomník obětem I. světové války (50°4'7.255"N 12°35'42.962"E). Je plánována jeho rekonstrukce a úprava okolí.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kostel	1	0	kostel sv. Václava, zbořen v padesátých letech
Hřbitov	1	0	zničen, zbytek náhrobních kamenů
Kaplička	1+1*	0	nedochováno
Boží muka	2	0	nedochováno
Kříž	4	0	nedochováno
Mlýn	2	2**	Údolní m., 50°3'30.560"N 12°35'42.653"E Peintmühle, 50°4'38.093"N 12°35'53.931"E zbytky obvodových zdí a základů

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen   ** zaniklý, ruiny

5.4.21 Studánka – Schönbrunn

Zcela zaniklá obec Studánka ležela asi 5 km jihozápadním směrem od Kynšperka nad Ohří v nadmořské výšce kolem 600 m. První písemné zmínky jsou z roku 1311. Lidé pracovali na polích, v lese, pěstovali chmel a chovali dobytek (Jaša, 2010).

V místech kde obec stávala se zachoval pouze jeden dům. Na ostatní ploše jsou dnes pastviny a nepřístupná obora pro daňky a muflony.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	46 domů	281 obyvatel
1900	45 domů	281 obyvatel
1930	43 domů	233 obyvatel

Historické prvky

K obci náležely tři mlýny - pily. Hallerův mlýn (Haulermühle) je zanesen v mapách I. josefského mapování z roku 1764. Dolní mlýn (Untere Peintmühle) je patrný na mapě III. vojenského mapování z roku 1877-1880. Mlýn Schneidmühle je zakreslen na mapě z roku 1839

Na rozcestí v centru bývalé obce stojí zachovalý pomník obětem I. světové války (50°5'29.469"N 12°35'16.157"E). Nad obcí se nachází zděná výklenková kaplička a o kousek dál stojí dvojice boží muka. Na tyto objekty je zpracován projekt na jejich opravu.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kaplička	1	1	Při polní cestě, poničená, plánovaná oprava 50°5'18.863"N 12°34'58.275"E
Boží muka	2	2	u silnice při polní cestě, plánovaná oprava 50°5'16.360"N 12°35'7.583"E při polní cestě, plánovaná oprava 50°5'16.508"N 12°35'2.600"E
Kříž	1	0	nedochováno
Mlýn	3	0	zbytky obvodových zdí a základů

5.4.22 Třídolí - Dreihäuser

Při cestě z Horního Slavkova do Nadlesí leží v nadmořské výšce okolo 600 m bývalá ves Třídolí. Nejstarší písemné zmínky jsou až z 18. století. Zanesena je ale již v Müllerově mapě z roku 1720. Lidé pracovali v lese, v dolech nebo v okolních městech (Jaša, 2010).

Původní obec zcela zanikla, jen původní základy některých domů byly využity ke stavbě rekreačních chat. Ostatní pozemky jsou většinou podmáčené. Uprostřed bývalé obce byl vybudován umělý rybníček využívaný jako přírodní koupaliště.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	21 domů	107 obyvatel
1900	24 domů	110 obyvatel
1930	26 domů	112 obyvatel

Historické prvky

Kostel sv. Mikuláše leží v lese pod horou Krudum za bývalou obcí Třídolí. V písemných dokladech se poprvé objevuje v roce 1253. Časem zcela zmizel. Jeho zbytky byly objeveny a vykopány v letech 2002-2006 (Čechura, 2012; Podradský a Klsák, 2011).

Barokní kaplička na začátku obce stála původně samostatně, následně se stala součástí přistavěného roubeného domku.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kostel	1*	1	kostel sv. Mikuláše, základy a části obvodových zdí 50°8'48.854"N 12°43'47.768"E
Kaplička	1	1	součást přístavěného domu (50°8'34.696"N 12°45'11.505"E)
Boží muka	1	0	nedochováno

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen

5.4.23 Vranov – Frohnau

Jižně od Sokolova, poblíž Rovné, ležela původně slovanská obec Vranov. První písemné zmínky máme z roku 1187. Vzhledem k nadmořské výšce 760 m, nepříznivým podmínkám a chudým polím se místní obyvatelé věnovali především chovu dobytka, práci v lesích a v dolech (Jaša, 2010).

Místo je dnes zcela zničené a zpustlé. Bývalé obecní rybníky se pozvolna zanášejí a většina pozemků je silně podmáčená.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	82 domů	570 obyvatel
1900	76 domů	428 obyvatel
1930	68 domů	327 obyvatel

Historické prvky

V této obci stávala velice cenná památka. Byl jím původně románský kostel sv. Jakuba, o kterém jsou první písemné zmínky již z roku 1236 (Čechura, 2012; Bružeňák a Jiskra, 2010; Krčmář a kol., 2004). U kostela byl hřbitov. Také zde býval pomník obětem I. světové války.

K obci náležely mlýny Kamenný (Steinmühle) a Schramův (Schrammühle), které jsou zaneseny v mapách II.vojenského mapování. Matzlův mlýn (Matzlmühle) je zakreslený v mapě z roku 1877.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Kostel	1	0	kostel sv. Jakuba, zbořen v letech 1949-54
Hřbitov	1	0	zničen
Boží muka	1	0	nedochováno
Kříž	3	0	nedochováno
Mlýn	3	1+2**	Matzlův m., 50°5'41.338"N 12°42'0.703"E Schramův m., 50°6'21.870"N 12°41'53.287"E zbytky obvodových zdí a základů Kamenný m., rekreační objekt 50°6'54.466"N 12°41'18.835"E

* v mapě III. vojenského mapování není zakreslen

** zaniklý, ruiny

5.4.24 Žitná – Rockendorf

Vysoko, v nadmořské výšce okolo 800 m, se rozkládala při cestě z Lázní Kynžvart do Kynšperka nad Ohří původně kolonizační obec Žitná. Byla rozdělená na Horní a Dolní Žitnou. První zmínky jsou z roku 1370. Obživu obyvatel přinášela hlavně práce v lese, chov dobytka, pěstování a zpracování lnu (Jaša, 2010). Obec je zcela zničená a v dříve zastavěných místech se pasou krávy.

Vývoj počtu domů a obyvatel (Beranová Vaicová, 2005)

1869	80 domů	569 obyvatel
1900	79 domů	467 obyvatel
1930	76 domů	424 obyvatel

Historické prvky

V Horní Žitné stával zámek z 18. století postavený pravděpodobně na místě původní dřevěné tvrze. Jako sídlo sloužil ještě ve čtyřicátých letech 20. století (Musil a kol., 2005). Také tu stála kaple Nejsvětější Trojice z roku 1757-1763 (Beranová Vaicová, 2005).

Dnes je zde možno nalézt pomník obětem I. světové války (50°3'44.569"N 12°37'35.049"E) a v nepřístupném terénu podmáčené obory se nachází poničený kříž s kamenným podstavcem. Na oba objekty je zpracován projekt na jejich opravu a úpravu okolí

Podle starých map stávaly u cest další čtyři kříže a patrně pět božích muk.

Památka	III. vojenské mapování	Současnost	Poznámka
Zámeček	1	0	lovecký zámeček, nedochován
Kaplička	1	0	kaple Nejsvětější Trojice, nedochována
Boží muka	5	0	nedochována
Kříž	5	1	v oboře, nepřístupné, zpracován projekt na opravu 50°6'57.240"N 12°34'45.799"E

5.4.25 Shrnutí

Vyhlášením vojenského výcvikového tábora Prameny bylo přímo zasaženo 24 obcí. Velká část z nich, celkem 11 obcí, byla zničena úplně. Narušením vodního režimu jsou místa často podmáčená a hojně zarostlá bolševníkem a křídlatkou.

Citelně byly však poničeny i ostatní obce. Už nikdy zde stav obyvatel nedosáhl původních počtů. Odloučenost míst, drsnější klima, malá dopravní obslužnost a nedostatečná základní vybavenost vede k tomu, že se zde lidé natrvalo neusazují. Většinou jsou dnes tato místa využívána k rekreaci a původní domy slouží jako chaty a chalupy.

Příroda mnohde téměř dokonale zahladila stopy po bývalém osídlení. Důkazem minulého života jsou jen ojedinělé zbytky zdí, probořené sklepy a povalující se patníky dříve lemující zahrady. Někdy bývalou vesnici poznáme jen podle umístěné naučné cedule. Dalo by se tedy předpokládat, že zmizely i všechny historické prvky. Překvapivě zde však nalezneme řadu různě zahovalých historických prvků.

Z provedeného srovnání počtu vybraných prvků s použitím map III. vojenského mapování a současného stavu byly zjištěny hodnoty shrnuté v tabulce (uvedena v příloze). Tabulka je dále doplněna o stav pomníků obětem I. světové války. Jejich původní počet byl odvozen z dostupné literatury, současný stav byl zjištěn místním šetřením. V tabulce jsou červeně vyznačeny zcela zaniklé obce, žlutě obce sloužící dnes především k rekreaci a zeleně jsou vyznačena trvale obydlená sídla.

Z tabulky vyplývá, že ve zkoumané oblasti se k polovině 19. století nacházelo pět zámků. Dochovaly se dva, tedy 40% původního stavu. Zámek v Arnoltově je opuštěný, neudržovaný a chátrá. Zámek v Kostelní Bříze představují již jen obvodové zdi hlavní budovy. Hospodářské budovy jsou přestavovány ke komerčnímu využití.

Kostelů bylo z minulosti doloženo devět, z nichž se dochovaly pouze dva, což činí 22% původního stavu. Jde o kostel svatého Petra a Pavla v Kostelní Bříze, který prochází kompletní opravou a následně bude sloužit jako muzeum zaniklých obcí. Kostel Nejsvětější Trojice v Nové Vsi prochází od roku 2011 celkovou rekonstrukcí. Pokud by do výčtu byly zahrnuty i rozvaliny kostela sv. Mikuláše pod Krudumem, jehož základy a části obvodových zdí byly nalezena před několika málo lety, stoupl by procento nalezených kostelů na 33 %.

Z původních osmi hřbitovů zůstaly pouze tři, což je necelých 38 % z původního stavu. Jde o zrušený hřbitov bez náhrobků u kostela v Kostelní Bříze. Hřbitov prochází rekonstrukcí, během které budou zpět umístěny nalezené náhrobky a provedeny sadovnické úpravy. Hřbitov bude sloužit jako parčík. Druhý hřbitov se nachází v obci Nová Ves. Je nově upraven

a dosud slouží svému původnímu účelu. Třetí hřbitov se nachází u obce Louka. Jde o starý poničený hřbitov skrytý mezi vzrostlými stromy.

V oblasti se nacházejí tři židovské hřbitovy. V mapách III. vojenského mapování však zakresleny nejsou. Jde o hřbitov z 18. století ležící v lesíku za obcí Arnoltov. Dochovalo se zde 29 náhrobků a několik kamenných sloupků z původního oplocení. Je navrhována oprava oplocení a úprava okolí. Druhý hřbitov se nachází ve stráni před obcí Dolní Hluboká. Hřbitov je zpustlý a poničený a nic bližšího se o něm nepodařilo zjistit. Není zanesen ani v současných mapách. Třetí židovský hřbitov je v lesíku nad přehradou v bývalé obci Krásná Lípa. Hřbitov je z 18. století a nachází se zde 112 zachovalých náhrobků. Také zde je plánovaná pietní úprava místa a vybudování nového oplocení.

Podle map III. vojenského mapování se ve sledované oblasti nacházelo až 27 kapliček. Dochovalo se pouze 8, to je jen 30 % původního stavu. Je to nově opravená kaple sv. Prokopa v Dolní Hluboké, nově opravená kaplička Máří Magdalény v Kamenici, polorozbořená poutní kaple v Kostelní Bříze, novější výklenková kaplička u obce Lazy, kaplička na hřbitově v Nové Vsi, obvodové zdi kaple Panny Marie v Pramenech, zděná výklenková kaplička u polní cesty v bývalé obci Studánka a kaplička na Třídolí, která je součástí soukromé rekreační chaty.

Boží muka se dochovala v počtu 9 z původních 52 objektů, to je 17 % z původního počtu. Nachází se v obci Kostelní Bříza, Louka, Nová Ves, Ostrov, Prameny a Studánka.

Nejrůznějších křížů, ať již dřevěných, kovových nebo kamenných bylo v mapách dohledáno celkem 110 a dochovalo se pouhých 31, což je necelých 28 % z původního počtu.

Dalším sledovaným prvkem byly staré mlýny. Nacházelo se jich zde asi 48 a ve své původní podobě a funkci se nedochoval žádný. Z pěti původních mlýnů jsou dnes chalupy a tvoří pouhých 10 % původního stavu. Po většině mlýnů však v krajině zůstalo základové zdivo nebo zbytky obvodových zdí. K dohledání jsou také mnohé náznaky bývalých vyrovnávacích rybníků a náhonů. Jejich zmapování nebylo součástí této práce.

Posledním sledovaným prvkem byly pomníky obětem I. světové války. Celkem se jich zde nacházelo 13 a dochovalo se jich 8, tedy necelých 62 %. Vesměs je tvoří velký kámen s kovovou deskou. Všechny mají postupně projít rekonstrukcí. Nacházejí se v obcích Hrušková, Kamenice, Louka, Ostrov, Rudolec, Smrkovec, Studánka a Žitná.

5.5 Návrh zásad dalšího vývoje

Rozvoj území podléhá plánu péče o CHKO Slavkovský les. Všechny navrhované zásahy a úpravy musí probíhat s ohledem na dosavadní vývoj a na současný stav krajiny. Lidská činnost musí být usměrňována tak, aby nemohlo dojít k poškozování krajiny, krajinného rázu, narušování biodiverzity nebo ekosystémů.

Zaniklé obce jsou většinou podmáčené, zarostlé křovinami a vysokými stromy. Jejich další rozvoj je již téměř vyloučen. Mnohdy nás na její přítomnost upozorní jen naučná cedule u cesty. Proto je důležité, s ohledem na ráz krajiny, u obcí, které si alespoň částečně zachovaly původní podobu, podporovat další rozvoj bydlení.

Pastviny a louky v prostoru jsou dnes povětšinou využívány pro chov hovězího dobytka. Pole nejsou obdělávána a vzniká problém s invazivními rostlinami, především s bolševníkem.

Drsné klima a poloha obcí, většinou odříznutých od kulturních a průmyslových center, příliš nenahrává přílivu nových obyvatel. Částečným řešením by byl rozvoj turistiky, ještě lépe ekoturistiky. Oblast je sice protkána turistickými trasami, naučnými stezkami i nově vznikajícími cyklostezkami, ale stále se nabízejí nové možnosti využití. Jedním z příkladů jsou opomíjené mlýny, jejichž torza jsou poměrně hustě rozeseta kolem vodních toků.

Cílem dalšího vývoje by mělo být podrobné zmapování všech historických prvků, následná ochrana, uchování a prezentace významných kulturních hodnot, jejich zachování na původním místě a v autentické podobě. Jednotlivá místa zpřístupnit, zviditelnit a snažit se působením osvěty probudit zájem o historii hlavně u mladé generace.

6 Diskuse

Vymezení pojmu krajina má mnoho podob. Vesměs se ale autoři shodují na základním rozdělení na krajinu přírodní a kulturní s tím, že hranice mezi oběma jsou neostré a vzájemně se prolínají (Haaren, 2004; Löw a Míchal, 2003; Sádlo a kol., 2008; Šmajš, 2007; Waterman, 2010). V podstatě se s tím shoduje i názor Norberga-Schulze (1980), který krajinu dále dělí na romantickou, kosmickou a klasickou.

Vzhled krajiny v Evropě, a potažmo také na našem území, výrazně pozměnila vlna německé kolonizace probíhající v 11. a 12. století (Matoušek, 2010; Prokop, 1994). V této době vznikala řada nových měst a vesnic a s tím i řada kostelů, hřbitovů nebo mlýnů. Přesná data vzniku sice nemáme, ale u většiny uváděných obcí jejich existenci dokazují první písemné zmínky ze 14. století (Beranová Vaicová, 2005; Jaša, 2010; Prokop, 1994). V období renesance pronikla kolonizace i do horských oblastí. Vzhledem k drsnějším přírodním podmínkám se zde rozvíjel především chov dobytka a významnou úlohu hrála také těžba rud (Löw a Míchl, 2003).

Ve sledované oblasti byla řada významných měst a obcí s bohatým kulturním životem a historií. Pinkus (2005) i Plicka (2006) se shodují, že trvalé osídlení Sudet, tedy i popisovaného území Slavkovského lesa, bylo nezvratně narušeno poválečným odsunem německého obyvatelstva. Tím byl také nepochybně ovlivněn vývoj krajiny a jejího dalšího využívání. Silně byl porušen tradiční řád a vazby mezi člověkem a krajinou.

Významný vliv na krajinu Slavkovského lesa mělo i následné vyhlášení vojenského výcvikového prostoru. Jak shodně uvádějí Bružeňák a Jiskra (2010) a Tomíček (2006), bylo z této oblasti vysídleno 15-20 tisíc obyvatel a vojenský prostor přímo zasáhl 24 měst a obcí, z nichž byla velká řada zcela zničena. Löw a Míchal (2003) k tomu dodávají, že během velmi krátké doby tak došlo k výrazné změně krajinného rázu, kdy neobydlená místa a neobhospodařovaná půda opět zarostla bujnou vegetací.

Jak už bylo uvedeno, doba působení vojenského výcvikového prostoru trvala poměrně krátce. Armáda zde sídlila v letech 1946 až 1954 a od začátku byla její přítomnost spojena s otázkami okolo společného užívání prostoru s Jáchymovskými doly (Tomíček, 2006). Záměry armády se neztotožňovaly s plány těžby a výsledkem všeho bylo přesídlení vojska do Doupovských hor poblíž Karlových Varů. Následně byla na vyprázdněném území bývalého vojenského prostoru Prameny vyhlášena CHKO Slavkovský les. Její vyhlášení považuje Tomíček (2006), na rozdíl od názoru Löwa a Míchala (2003), kteří kladně hodnotí

způsob využití krajiny, za z nouze ctnost. Pravdou je, že díky násilnému vylidnění oblasti, se nám zachovala poměrně velká část relativně čisté přírody s rozmanitou flórou a faunou.

Na druhé straně má zánik obcí a malé využívání krajiny negativní dopad na vodní režim v bývalých sídlech. Prostory bývají často podmáčené, zarostlé bujnou vegetací, v níž převládají invazivní druhy rostliny, jako je například bolševník nebo křídlatka. Tato místa běžného člověka k návštěvě příliš nelákají.

Při pohledu do map I., II. a III. vojenského mapování je z velkého množství zakreslených značek patrné, že se zde nacházela řada velkých a významných památek, mezi které patřily zámky, kostely, hřbitovy a četné mlýny, ale i drobné historické prvky zastoupené kapličkami, božími muky nebo kříži. Srovnání se současnými mapami není příliš vypovídající. Často jsou v mapách zakresleny objekty, které v krajině již nejsou k dohledání, nebo je naopak v terénu nalezneme, ale nejsou zmapovány.

Při zběžném pohledu do krajiny by se dalo předpokládat, že vzhledem k popsanému historickému vývoji a současnému využívání krajiny se dochoval jen nepatrný zlomek historických prvků. Při terénním šetření bylo však nalezeno 83 sledovaných objektů, což činí téměř třetinu původního stavu.

V současnosti je zpracováván projekt na obnovu a úpravu okolí vybraných drobných historických památek pod názvem „Obnova relikvií zaniklých obcí Slavkovského lesa“ za jehož realizaci stojí MAS Sokolovsko o.p.s. V tomto projektu je uvedeno „pouze“ nebo „až“ 30 objektů představujících hlavně hřbitovy, kapličky, boží muka, kříže a pomníky obětem I. světové války.

Za povšimnutí by jistě stála i řada velmi starých mlýnů, které se v oblasti nacházely a stále jsou patrná torza budov, nefunkční vyrovnávací rybníky nebo zarostlé náhony. Je škoda, že těmto objektům zatím nebyla věnována větší pozornost.

Další otázka vyvstává při pohledu na stav a způsob využití dochovaných zámků a kostelů. Jaký bude další osud budov, které ztratily svůj původní význam a jen těžko se pro ně hledá nové využití? Zámek v Kostelní Bříze je již nenávratně zničen a pravděpodobně ho čeká demolice. Zámek v Arnoltově je sice v relativně lepším stavu, ale vzhledem k nezájmu majitelů jej čeká asi obdobný osud. Kostel v Kostelní Bříze prochází obnovou a poté by měl sloužit jako muzeum. Kostel na Nové Vsi také prochází obnovou, ale zatím pro něj nebylo nalezeno další využití.

7 Závěr

Práce se věnovala analýze vybraných historických prvků v bývalém vojenském výcvikovém prostoru Prameny. Zaměřila se především na dohledání a porovnání současného počtu jednotlivých objektů ve srovnání se stavem v polovině 19. století

Vymezené období bylo silně poznamenáno především poválečnou situací, kdy bylo z oblasti odsunuto původní obyvatelstvo a následně prostor sloužil k výcviku vojáků. Přítomnost vojska byla provázena ničením původních sídel i krajiny, což bylo dokonáno při odsunu vojsk do nedalekých Doupovských hor, kdy byla řada obcí doslova srovnána se zemí. Spolu s nimi zaniklo i množství historicky a cenných památek.

Na začátku práce byla stanovena hypotéza, že vzhledem k historickému vývoji krajiny bývalého vojenského prostoru Prameny bylo od poloviny 19. století v této oblasti zničeno 90 % sledovaných historických prvků.

Tato hypotéza se nenaplnila. Podle starých map a dostupné literatury se řešeném prostoru nacházelo 261 sledovaných objektů, zahrnujících zámky, kostely, hřbitovy, mlýny kapličky, boží muka a kříže. V současnosti bylo v terénu dohledáno 78 objektů, nebo jejich pozůstatků. Z těchto čísel vyplývá, že bylo zcela zničeno nebo ztraceno 70 % objektů. Přiloženo je i porovnání počtu pomníků obětem I. světové války. Z původního stavu 13 pomníků se jich dochovalo 8, zničeno bylo tedy 38 % objektů.

Mezi zničené památky patřily velmi staré a cenné objekty, kterými byly především kostely v Lobzech, Louce, Městě Čistá, Pramenech, Smrkovci nebo Vranově. Zničena byla i řada starých hřbitovů, například výstavný hřbitov v Pramenech, dále hřbitovy ve Smrkovci, Vranově nebo ve Městě Čistá.

V posledních letech stoupá se zájmem o rozvoj turistiky a také snaha o obnovu drobných sakrálních památek. Stranou zájmu však stále zůstávají četné pozůstatky mlýnů, které svým původem mnohdy sahají hluboko do minulosti. Jejich torza vzdáleně připomínají, jakým způsobem se v minulosti žilo a pracovalo. Zasloužily by si proto, aby se na ně nezapomnělo.

Z výsledků práce vyplývá, že by bylo vhodné se tomuto tématu i nadále věnovat, celou oblast podrobně a detailně popsat a zmapovat. Tato dnes téměř vylidněná krajina kdysi žila bohatým životem. Je na nás, aby smutná historie kraje nebyla zapomenuta a aby byla příkladem i poučením pro další generace.

8 Použitá literatura

Publikace

Beran, J., Bucharovič, S., Klsák, J., Šebesta, P., Vaicová, R. 2004. Dějiny Karlovarského kraje. Karlovarský kraj. Karlovy Vary. 207 s. ISBN: 80-239-3477-5

Beranová Vaicová, R. 2005. Zaniklé obce na Sokolovsku. Krajské muzeum Sokolov. Svatava. 252 s. ISBN: 80-86630-06-4

Beranová, M., Kubačák, A. 2010. Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě. Libri. Praha. 430 s. ISBN: 978-80-7277-113-4

Blažiček, O., Kropáček, J. 1991. Slovník pojmů z dějin umění. Odeon. Praha. 246 s. ISBN: 80-207-0246-6.

Bouzek, J. 2011. Pravěk českých zemí v evropském kontextu. Stanislav Juhaňák - Triton. Praha. 173 s. ISBN: 978-80-7387-463-6

Bružek, M., Čerovský, J., Lakomý, Z., Ortová, J. 1989. Kultura a životní prostředí. Státní pedagogické nakladatelství. Praha. 390 s. ISBN: 80-04-22838-0

Bružeňák, V., Jiskra, J. 2010. Historie Sokolovska. Mikroregion Sokolov - východ. Svatava. 232 s. ISBN: 978-80-254-9445-5

Cílek, V. 2002. Krajiny vnitřní a vnější. Dokořán. Praha. 232 s. ISBN: 978-80-86569-29-1

Cragoe, C. D. 2008. How to Read Buildings: A Crash Course in Architectural Styles. Random House Incorporated. p.256. ISBN: 0-8478-3112-4

Čechura, M. 2012. Zaniklé kostely Čech. Libri. Praha. 344 s. ISBN: 978-80-7277-507-1

Dvořáček, P. 2005a. Architektura Českých zemí: Baroko. Levné knihy. Praha. 192 s. ISBN: 80-7309-275-1

- Dvořáček, P. 2005b. *Architektura Českých zemí: Gotika*. Levné knihy. Praha. 184 s. ISBN: 80-7309-273-5
- Farina, A. 2006. *Principles and Methods in Landscape Ecology: Towards a Science of the Landscape*. Springer. Dordrecht. p. 420. ISBN: 978-1-4020-3328-5
- Fér, F., Nováková, E. 1979. *Základy ochrany přírody a krajiny*. In: Mezera, A. (ed.). *Tvorba a ochrana krajiny*. Státní zemědělské nakladatelství. Praha. s. 364-404.
- Friedl, K., Maršáková, M., Petříčková, M., Povolný, F., Rivořová, L., Vinš, A. 1991. *Chráněná území v České republice*. Informatorium. Praha. 274 s. ISBN: 80-85368-13-7
- Haaren, CH. 2004. *Landschaftsplanung*. Eugen Ulmer Stuttgart (Hohenheim). p.528. ISBN: 3-8252-8253-8
- Hájek, V. 2000. *Architektura: klíč k architektonickým slohům*. Grada Publishing, s.r.o. Praha. 232 s. ISBN: 80-7169-722-2
- Herout, J. 2002. *Staletí kolem nás*. Paseka. Litomyšl. 358 s. ISBN: 80-7185-389-5
- Chodura, R., Klimešová, V., Křišťan, A. 2001. *Slovník pojmů sakrálního výtvarného umění*. Karmelitánské nakladatelství. Kostelní Vydří. 120 s. ISBN: 80-7192-530-6
- Jaša, L. 2010. *Zaniklé obce na Březovsku*. Formica Graphics, s.r.o. Sokolov. 553 s. ISBN: 978-80-87194-18-8
- Jaša, L. 2009. *Mlýny Lobežského údolí*. Formica Graphics, s.r.o. Sokolov. 145 s. ISBN: 978-80-87194-06-5
- Křemář, L., Procházka, Z., Soukup, J. 2004. *Zničené kostely, průvodce historií západních Čech č. 14*. Nakladatelství Českého lesa. Domažlice. 186 s. ISBN: 80-86125-46-7
- Kuča, K., Zeman, L. 2006. *Památky Karlovarského kraje*. Karlovarský kraj. Karlovy Vary. 592 s. ISBN: 80-239-7652-4

- Kukal, Z., Dudíková Schulmannová, B., Valečka, J., Čechová, V., Pošmourný, K. 2010. Hrady Čech a Moravy: z čeho jsou a na čem stojí. Grada. Praha. 304 s. ISBN: 978-80-247-3745-4
- Lenderová, M., Jiránek, T., Macková, M. 2009. Z dějin české každodennosti: Život v 19. století. Karolinum. Praha. 430 s. ISBN: 978-80-246-1683-4
- Lów, J., Míchal, I. 2003. Krajinný ráz. Lesnická práce, s.r.o. Kostelec nad Černými lesy. 552 s. ISBN: 80-86386-27-9
- Matoušek, V. 2010. Čechy krásné, Čechy mé, Proměny krajiny Čech v době industriální. Agentura Krigl. Praha. 381 s. ISBN: 978-80-86912-36-3
- Musil, F., Plaček, M., Úlovec, J. 2005. Zaniklé hrady, zámky a tvrze Čech, Moravy a Slezska po roce 1945. Libri. Praha. 415 s. ISBN: 80-7277-285-6
- Norberg-Schulz, Ch. 1980. Genius Loci: Towards a Phenomenology of Architecture. Academy Editions Ltd. London. p. 213. ISBN: 978-0-85670-700-1
- Oldengott, M. 2010. Die Entdeckung der Landschaft. Garten als künstlerische Medium einer gesellschaftlichen Epoche. In: Reimers, B.(ed.). Gärten und politik, Vom Kultivieren der Erde. Oekom Verlag. München. p. 317. ISBN: 978-3-86581-158-5
- Pinkus, O. 2005. The War Aims and Strategies of Adolf Hitler. McFarland. Jefferson. p. 545. ISBN: 978-0-7864-2054-4
- Plicka, I. 2006. Jak (ne)umíme žít v naší sudetské krajině aneb Kdysi a dnes. In: Spurný, M. (ed.). Proměny sudetské krajiny. Antikomplex. Praha. s. 32-36. ISBN: 80-86125-75-2
- Podradský, V., Klsák, J. 2011. Sv. Mikuláš pod Krudumem: tajemství vzniku, zániku a znovuobjevení jedné památky. Sdružení dětí a mládeže Horní Slavkov. Plzeň. 367 s. ISBN: 978-80-260-0246-8
- Prokop, V. 1994. Kapitoly z dějin Sokolovska. Okresní muzeum. Sokolov. 273 s.

- Rozkošná, B., Jakubec, P. 2004. Židovské památky Čech: Historie a památky židovského osídlení Čech. Era. Brno. 480 s. ISBN: 80-86517-64-0
- Sádlo, J., Pokorný, P., Hájek, P., Dreslerová, D., Cílek, V. 2008. Krajina a revoluce. Malá Skála. Praha. 256 s. ISBN: 987-80-86776-06-4
- Sedláková, R. 2004. Stavební slohy v Česku. Jan Vašut s.r.o. Praha. 100 s. ISBN: 80-7236-364-6
- Shama, S. 1995. Landscape and Memory. Harpercollins Publisher. London. p. 672. ISBN: 978-0-00215-897-8
- Staňková, J., Sedláková, R., Pošva, R., Voděra, S. Architektura v proměnách tisíciletí. 2005. Sobotáles. Praha. 303 s. ISBN: 80-86817-10-5
- Tomíček, R. 2006. Historie Vojenského újezdu Prameny aneb Chlapci z Opičích hor. Krajské muzeum Sokolov. Plzeň. 181 s. ISBN: 80-86630-09-9
- Trojan, R., Mráz, B. 1990. Malý slovník výtvarného umění. Státní pedagogické nakladatelství. Praha. 240 s. ISBN: 80-04-22338-9
- Valenta, J. 2008. Scénologie krajiny. Kant. Praha. 244 s. ISBN: 978-80-86970-68-4
- Vařeka, J., Frolec, V. 2007. Lidová architektura. Grada Publishing, a.s. Praha. 428 s. ISBN: 978-80-247-1204-8
- Vorel, I., Kupka, J. 2011. Krajinný ráz v sídlech: sídla v rázu krajiny. České vysoké učení technické v Praze. Praha. 124 s. ISBN: 978-80-01-04908-2
- Waterman, T, 2010. Landschaftsarchitektur, Das wichtigste in kürze. Deutsche Verlags-Anstalt. München, p.192. ISBN: 978-3-421-03774-9

Wieser, S. 2006. Krajiny vojenských výcvikových prostorů v Sudetech pohledem ekologa. In: Spurný, M. (ed.). Proměny sudetské krajiny. Antikomplex. Praha. s. 144-149. ISBN: 80-56125-75-2

Wuketits, M. F. 2001. Naturkatastrophe Mensch: Evolutio ohne Fortschritt. Dt.Taschenbuchverlag. München. p. 279. ISBN: 978-3-42333-0633-3

Časopisy

Květ, R. 2009. Krajina a lidé. Zahrada-park-krajina. 19 (1). 23-27

Lipský, Z. 2005. Proměny krajiny. Zahrada-park-krajina. 15 (4). 2-6

Šmajš, J. 2007. Člověk a krajina. Zahrada-park-krajina. 17 (1). 2-5

Interneové zdroje

Anon. Památková péče v ČR [online]. 2007 [cit. 2015-3-28]. Dostupné z <<http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-dedictvi/pamatkovy-fond/odbor-pamatkove-pece/pamatkova-pece-v-cr-18035/>>

Čenová, J., Sedláková, D. Nemovité kulturní památky [online]. 20.2.2011 [cit. 2015-3-28]. Dostupné z <<http://www.npu.cz/pro-odborniky/pamatky-a-pamatkova-pece/pamatkovy-fond/nemovite-pamatky/>>

Česko. Zákon č. 114 ze dne 19.února 1992 o ochraně přírody a krajiny. In: Sbíрка zákonů České republiky.1992. částka 28 s. 12. Dostupné z <<http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/d79c09c54250df0dc1256e8900296e32/58170589e7dc0591c125654b004e91c1?OpenDocument>>

- Drápela, M., Stachoň, Z., Tajovská, K. 3.6.8. I. A II. vojenské mapování [online]. 2005a [cit. 2015-2-12]. Dostupné z <<http://oldgeogr.muni.cz/ucebnice/dejiny/obsah.php?show=109>>
- Drápela, M., Stachoň, Z., Tajovská, K. 3.6.9. III. vojenské mapování [online]. 2005b [cit. 2015-2-12]. Dostupné z <<http://oldgeogr.muni.cz/ucebnice/dejiny/obsah.php?show=110>>
- Oltová, J. Synagogy v Čechách a na Moravě [online]. 20.9.2013a [cit. 2015-1-14]. Dostupné z <<http://synagogy.euweb.cz/>>
- Oltová, J. Židovské hřbitovy v Čechách a na Moravě [online]. 20.9.2013b [cit. 2015-1-14]. Dostupné z <<http://zidovskehrbitovy.wz.cz/>>
- Svoboda, L. Židovský hřbitov v Krásné Lípě [online]. 2006 [cit. 2015-3-28]. Dostupné z <<http://www.muzeumcheb.cz/sbornik/obsah/clanky.html>>
- Valenčík, M. Poškozené a zničené kostely, kaple a synagogy v České republice [online]. 13.2.2015 [cit. 2015-02-21]. Dostupné z <<http://www.znicenekostely.cz/index.php?load=detail&id=16985>>
- Vrabec, V. Informace o vojenských újezdech [online]. 2.4.2015 [cit. 2015-04-03]. Dostupné z <<http://www.acr.army.cz/scripts/detail.php?id=215>>
- Vyčichlo, J. Arnoltov - zámek Spiegel [online]. 2009-2014a [cit. 2015-3-28]. Dostupné z <<http://www.pamatkyaprirodakarlovarska.cz/arnoltov-zamek-spiegel/>>
- Vyčichlo, J. Boží muka a kříže [online]. 2009-2014b [cit. 2015-3-28]. Dostupné z <<http://www.pamatkyaprirodakarlovarska.cz/architektonicke-pamatky/bozi-muka-a-krize/>>
- Vyčichlo, J. Dolní Hluboká - kaple sv. Prokopa [online]. 2009-2014c [cit. 2015-3-28]. Dostupné z <<http://www.pamatkyaprirodakarlovarska.cz/dolni-hluboka-kaple-sv-prokopa/>>